

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Концептуальні особливості формування програми соціально –
економічного розвитку об'єднаної територіальної громади в умовах
децентралізації»**

**(за матеріалами Томашпільської селищної ради, Томашпільського району,
Вінницької області)**

Здобувача вищої освіти
II курсу, групи ПУА-21 з(м),
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньої програми «Публічне управління
та адміністрування»
заочної форми навчання

Аверченкової
Євгенії
Володимирівни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Бондарчук
Людмила
Володимирівна

Гарант освітньої програми
к.н.держ.упр., доцент

Ніколіна
Ірина
Іванівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНА ПАРАДИГМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	6
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТОМАШПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	19
2.1 Загально-адміністративна характеристика Томашпільської селищної ради Томашпільського району Вінницької області	19
2.2 Дослідження система нормативних документів Томашпільської селищної ради як основа програмування місцевого соціально- економічного розвитку	33
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ НАПИСАННЯ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У ТОМАШПІЛЬСЬКІЙ СЕЛИЩНІЙ РАДІ	37
3.1 Інновації в процесі залучення громадськості до процесу написання ПСЕР в умовах сьогодення	37
3.2. Застосування аналітичних досліджень і формування сучасних підходів в процесі написання Програми СЕР, на прикладі Томашпільської ОТГ Вінницької області	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Одним із найбільш важливих завдань української влади є збереження демократичної, соборної і конкурентоспроможної української держави, забезпечення сталого розвитку її територій із запровадженням дієвих механізмів партисипативної демократії на місцях. Розбудова територіальних громад є важливою не лише з огляду на їх соціально-економічний розвиток, а й з точки зору збереження їх історичних, національно-культурних, етнічних та інших особливостей.

Актуальність теми в сучасних реаліях щоб громадам ставати успішними, використовуючи власні ресурси та переваги, необхідно вдало розвивати власну внутрішню спроможність та поліпшувати ті внутрішні умови, що сприяють покращенню рівня життя своїх мешканців та підвищенню інвестиційної привабливості своїх територій. При цьому, важливим інструментом для досягнення поставлених цілей є програмування соціально-економічного, культурного розвитку своїх територій.

Серед дослідників функціонування місцевого самоврядування, авторів і сучасних поборників реформування державної влади та адміністративно-територіального устрою України слід виділити: Абрам'юка І., Бориславську О.М., Волошину Я., Ганущака Ю.І., Гройсмана В.Б., Ткачука А. та ін.

Практичну сторону написання цільових програм у своїх публікаціях досліджували Абрамова В., Горячук В., Долішній М., Сімків Л. Дедалі частіше сучасні дослідники місцевого самоврядування та публічного управління Бондарчук Л., Калета А., Махначова Н., Процак О., Руснак Б. та ін. наголошують на необхідності залучати громадськість до здійснення місцевого самоврядування.

Гіпотеза нашого дослідження визначає необхідність утворення та деталізацію системи об'єднаних громад, яка розпочалось відносно нещодавно та ще й досі триває процес об'єднання, внаслідок чого до влади приходять нові

суб'єкти управління, які часто не мають достатнього розуміння сутності та призначення такого процесу.

Метою даної роботи є вивчення теоретичних знань про місцевий розвиток, можливості об'єднаних громад в умовах децентралізації, процес та особливості програмування соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в сучасних умовах.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні *завдання*: визначити роль місцевих органів влади в економічному та соціальному розвитку територій, узагальнити теоретичні знання про місцевий розвиток, дослідити принципи, методи та особливості написання місцевих програм соціально-економічного розвитку (ПСЕР), виокремити особливості формування ПСЕР на досліджуваному підприємстві, запропонувати сучасні практичні рекомендації щодо процесу написання ПСЕР.

Об'єкт дослідження – процеси та процедури, послідовність дій та особливості впровадження, які необхідно здійснити при програмуванні соціально-економічного розвитку громад.

Предмет дослідження – особливості формування та впровадження програм соціально-економічного розвитку у Томашпільській ОТГ Вінницької області.

Основними *методами дослідження* стали методи аналізу і узагальнення, порівняння, аналогія, ранжирування, спостереження (емпіричний - проведення опитування респондентів).

Наукова новизна результатів підтверджується необхідністю на завершальному етапі реформування адміністративно-територіального устрою базового рівня реорганізувати існуючу систему планування розвитку територій, вирішувати проблему дослідження концептуальних особливостей формування програми соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади.

Інформаційну базу дослідження становлять: програма соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади на 2020 рік з

додатками, звіти про виконання бюджету селищної ОТГ за останні 3 роки, теоретична й методологічна основа даної роботи – фундаментальні положення в управлінні програмами соціально-економічного розвитку ОТГ, що висвітлені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених.

Апробація результатів дослідження проводилась під час VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології», тема доповіді: «Інновації в процесі написання програм соціально-економічного розвитку в Томашпільській ОТГ в умовах сьогодення» та під час IX Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих», тема доповіді: «Система нормативно - правового забезпечення розвитку місцевих громад в сучасних умовах».

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота містить 56 сторінок тексту, 6 таблиць та 12 рисунків, 9 додатків. У кваліфікаційній роботі використано 58 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНА ПАРАДИГМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розбудови української державності велике значення надають місцевому самоврядуванню. Незважаючи на те, що в реальній практиці ще не повною мірою використовується встановлена законодавчими актами самостійність суб'єктів регіонального управління, досвід діяльності місцевих органів влади підтверджує тенденцію збільшення функцій, що ними виконуються за рахунок делегування на нижчі рівні значної кількості повноважень і управлінських функцій [4].

Вироблення єдиної концепції місцевого самоврядування та її системна конституційно-правова регламентація в Україні можливі лише за умови збалансованого поєднання кращих практик функціонування цього інституту в демократичних державах Європи, а також виконання взятих Україною зобов'язань щодо реалізації положень Європейської хартії місцевого самоврядування в повному обсязі та з урахуванням вітчизняних традицій державноправового розвитку. В Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування Конституцією. Гарантії місцевого самоврядування є одним із важливих принципів, які передбачені у ст.4 Закону України «Про місцеве самоврядування».

Сьогодні Україна взяла курс на децентралізацію та реформу територіальної організації влади. Ключовою складовою даної реформи є оптимізація адміністративно-територіального устрою держави як просторової основи функціонування органів влади шляхом формування добровільно об'єднаних територіальних громад. [42]. В рамках проведених реформ, держава спонукає становленню інституту ефективних управлінців, включаючи посадовців органів місцевого самоврядування, та об'єднанню активних

громадяни, які будуть зацікавлені у використанні усіх можливих законних засобів та заходів, щоб зробити саме свою громаду ефективною.

Важливо, що в перехідних країнах реформи з децентралізації мають проводитися поетапно, щоб не порушувати координацію дій, не перекладаючи одразу на місцеві органи влади ті задачі, які вони повинні вирішувати тільки у довгостроковому періоді. Крім того, хоча рівень економічного розвитку країни або регіону в певній мірі визначається можливостями децентралізації влади, на практиці бідні держави часто схильються до централізації. Іншими словами, чим заможніша країна, тим більше відповідальності та ресурсів вона передає на місця [46].

Держава визначила ряд цілей, які переслідують вказані реформи. Так, на рівні держави проведення реформи має досягти наступні цілі: 1. зміцнення соціально-економічної безпеки держави, 2. забезпечення соціально-економічного зростання держави, регіонів, окремих територій, 3. зростання якості життя громадян, незалежно від місця проживання. Раціональну модель децентралізації влади можна побачити на рис. 1.1.

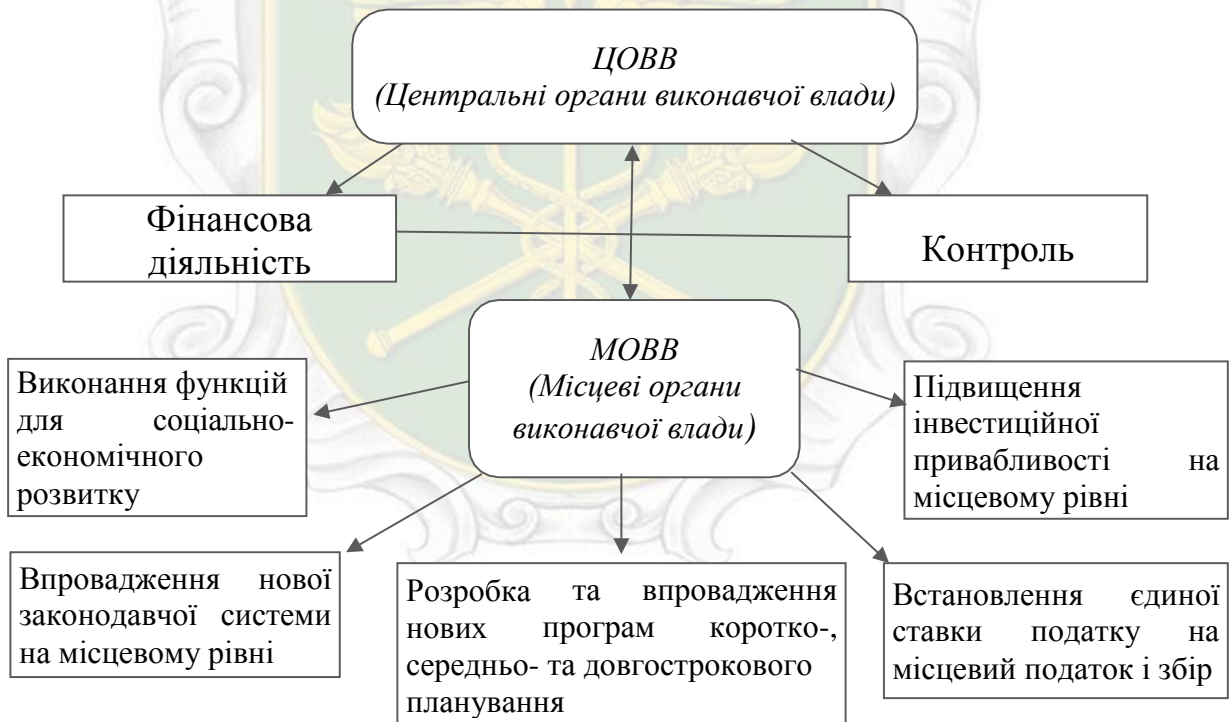

Рисунок 1.1 – Децентралізація влади: раціональна модель

На рівні створених ОТГ проведення реформи має досягти наступні цілі: зростання спроможності ОТГ і забезпечення власного соціально-економічного розвитку за рахунок стимулювання економічної активності, залучення потенціалу всіх суб'єктів економіки для розвитку громади, зростання інвестиційної привабливості. Важливим результатом децентралізації є зростання ролі місцевих органів влади в економічному та соціальному розвитку територій та їх відповідальності за надання державних послуг, збір податків тощо [38].

Насамперед тут важливим є визначення сутності категорій «розвиток» та «економічний розвиток». Розвиток, як поліпшення, означає такі соціальні зміни, які забезпечують рівні можливості для широкого кола людей у користуванні загальними громадськими благами: освітою, охороною здоров'я тощо.

Перед місцевою владою постають нові виклики, що потребують глибоко розуміння планувального процесу місцевого розвитку, розробку та запровадження моделей та інструментів локального економічного розвитку, оволодіння необхідними знаннями, інформацією, навичками та досвідом, щоб забезпечити більшу конкурентоспроможність своїх громад у складних глобальних умовах. Важливим інструментом вирішення даного завдання є планування розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ), адже не можливо самотійно розв'язувати питання місцевого розвитку – створення нових робочих місць, збільшення зайнятості населення, залучення інвестицій, зростання доходів місцевих бюджетів, покращення якості життя, розвиток благоустрою та інфраструктури без чітко окресленого і узгодженого із усіма рівнями регіонального управління плану. Планування розвитку на рівні територіальної громади є діяльністю органів місцевого самоврядування з залученням представників громади, що спрямовується на реалізацію цілей управління у вирішенні сукупності проблем соціально-економічного розвитку території з метою забезпечення інтересів громади щодо покращення якості життя населення, поліпшення підприємницького та інвестиційного клімату,

створення додаткових робочих місць, раціонального і ефективного використання ресурсів території. У руслі наукових надбань у напрямку досліджень методологічних засад планування розвитку територій виділяють такі види планування:

- стратегічне планування, яке окреслює довгострокові орієнтири розвитку територій на основі аналізу його потенціалу (7 – 10 років);
- програми соціально-економічного розвитку, які характеризують основні напрями розвитку територій на основі сформованих стратегій їх розвитку (1-2 роки);
- проекти щодо залучення інвестицій у розвиток територій (1-2 роки).

Програмування є частиною процесу планування, в якому, керуючись рамками визначених стратегічних та оперативних цілей, визначаються проекти і заходи, які призводять до досягнення цих цілей, а потім подібні проекти і заходи групуються у відповідні програми.

Проекти – це втручання, які мають чітко визначений термін реалізації. Проект – це логічно і хронологічно узгоджений комплекс дій, реалізація яких призводить до досягнення певної мети у встановлений термін, із залученням певних людських, матеріальних і фінансових ресурсів. Реалізація проекту вимагає відповідної організації і визначення обов'язків.

Заходи представляють собою прямі втручання в одну з відповідних сфер розвитку. На відміну від проектів, вони не мають точно визначених термінів реалізації і, як правило, періодично повторюються... Заходи часто включають відносно прості процедури, такі, як впровадження певної статті бюджетного фінансування (наприклад, співфінансування діяльності з освіти дорослих) або створення спеціального органу (наприклад, рада з архітектури і будівництва).

Програми є основними інструментами для реалізації стратегії розвитку. Вони інтегрують проекти і заходи, які взаємопов'язані в часі і за змістом. Проекти і заходи об'єднуються в програми за спільними логічними ознаками, що сприяє їх кращій ідентифікації та полегшує управління [18].

У 2016 році Уряд, враховуючи особливості функціонування та перспективи розвитку ОТГ, затвердив Методичні рекомендації щодо формування і реалізації програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаних громад, в якій програма соціально-економічного розвитку (далі - ПСЕР) об'єднаної територіальної громади визначається як документ, що визначає стратегічні цілі та пріоритети розвитку об'єднаної територіальної громади на коротко- та середньостроковий період (3-5 років), конкретизує завдання та заходи у рамках таких цілей та пріоритетів, відповідальних виконавців та строки виконання заходів, обсяги фінансування, джерела фінансування та індикатори (показники) оцінки результативності виконання заходів, передбачених таким документом [7].

Свій погляд на визначення місцевої програми економічного і соціального розвитку пропонує Т.Станкус, визначаючи його як документ, в якому визначаються мета, цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку на короткостроковий період, як правило, на рік, засоби та шляхи їх досягнення, формується взаємоузгоджена і комплексна система напрямків та заходів органів місцевого самоврядування, спрямованих на ефективне розв'язання проблем економічного і соціального розвитку, характеризуються очікувані зміни у стані економіки та соціальної сфери [36].

Разом з програмою соціально-економічного розвитку розробляються місцеві цільові програми, які є її складовими. Такі програми мають на меті рішення місцевих проблем і реалізуються в межах певної частини регіону (точніше – в межах об'єднання невеликої кількості сіл, селищ, міст), тому, з точки зору регіонального управління, класифікуються як мета регіональні.

Складовими елементами ПСЕР є: мета – законодавчо визначені основні цілі, яких необхідно досягти у результаті виконання конкретної програми; завдання – конкретні цілі, які необхідно досягти при виконанні програми протягом відповідного періоду і оцінити їх за допомогою результативних показників, які мають відповідати завданням і функціям замовника програми; напрями діяльності – конкретні дії, спрямовані на виконання завдань програми

з визначенням напрямків витрачання ресурсів; виконавці бюджетної програми – юридичні та посадові особи, які безпосередньо несуть відповідальність за виконання програми і забезпечують виконання однієї або кількох програм у системі головного розпорядника, результативні показники – кількісні та якісні показники, які характеризують результати виконання бюджетної програми і підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю, що дають можливість здійснити оцінку здійснених відповідно до програми заходів.

Українське законодавство наділяє ОМС повноваженнями розробляти, затверджувати і впроваджувати місцеві програми соціально-економічного розвитку.

Так, ст. 27 Закону України №280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що до відання виконавчих органів місцевих рад належить підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку підвідомчих територій, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; звітування перед радою про хід і результати виконання цих програм. А п. 22 ст. 26 того ж Закону відносить затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування до виключної компетенції відповідних місцевих (сільських, селищних, міських) рад [31]. ПСЕР громади можуть виконуватися впродовж декількох років. У разі потреби, кошти на їх реалізацію передбачаються за рахунок бюджетних асигнувань, встановлених для відповідних бюджетних програм.

Розглянемо нижче основні види програм соціально-економічного розвитку та охарактеризуємо їх.

До першочергових програм, як правило, належать наступні:

- програма розвитку освіти, науки;
- програма «Охорона здоров'я»;
- програма розвитку культури, фізкультури і спорту;
- програма соціального захисту молоді, пенсіонерів, інвалідів;

- програма розвитку промислового виробництва та скорочення безробіття;
- програма розвитку сільськогосподарського виробництва та скорочення безробіття в сільській місцевості;
- програма використання паливно-енергетичних ресурсів;
- програма раціонального використання природних ресурсів;
- програма розвитку транспорту та зв'язку;
- програма розвитку торгівлі та побутового обслуговування.

В чому сьогодні проявляється розуміння питання «розвиток сільської місцевості»? Це розуміння до сьогодні існує як одностороннє сприйняття дійсності. Відомі негативні сторони сучасного сільського життя: побутова не влаштованість, безробіття, нерозвиненість інфраструктури, монополізм місцевого керівництва, низький рівень культурної активності і т.п. Відповідно до такого розуміння і розглядають питання розвитку сільської місцевості як потребу в наближенні умов життя сільського населення до умов життя людей в містах [22].

Соціально-економічний розвиток регіонів, програмування соціально-економічного розвитку територій є об'єктом досліджень ряду науковців: Г.Багабанов, Л.Бондарчук, А.С.Ішук, О.Недбалюк, Н.Стоянець та інші.

Н.Стоянець виділила 7 сучасних концепцій розвитку регіонів (території) і стверджує, що економічний розвиток, як збереження природного і соціального середовища, надає перевагу місцевим інтересам і тим внутрішнім каталізаторам, які сприяють розвитку місцевих громад. Економічний розвиток, як пошук соціальної справедливості, особливу увагу приділяє необхідності соціального захисту населення, яке проживає на певній території, та повазі до їх прав щодо визначення свого майбутнього. Економічний розвиток регіону тісно пов'язаний не тільки з наявністю ресурсів, а й з певним їх поєднанням. При відсутності одного з них розвиток неможливий, навіть якщо інші ресурси є в надлишку (рисунок 1.2) [39].

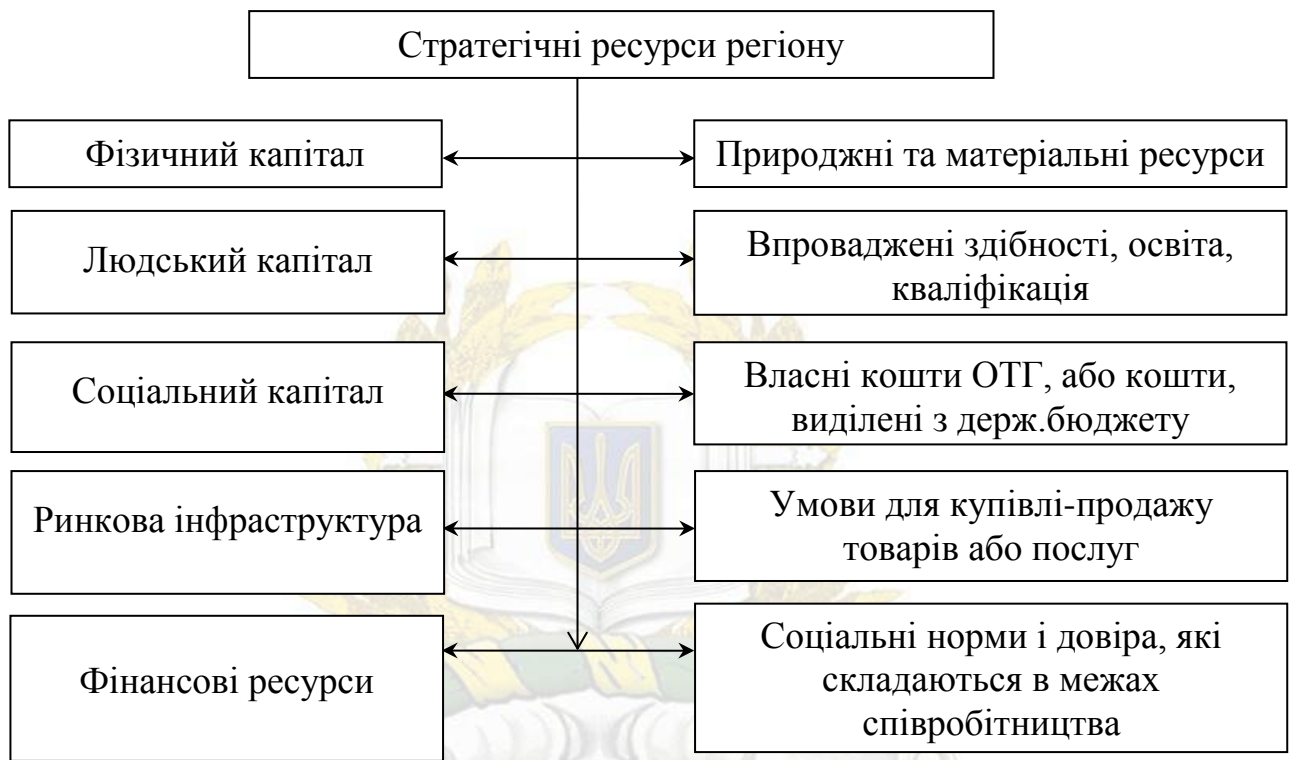

Рисунок 1.2 – Структура стратегічних ресурсів територій

Оскільки регіональні відмінності ресурсної та інфраструктурної забезпеченості, рівня економічного розвитку і якості життя населення властиві практично усім країнам, завдання, форми та методи реалізації конкретної парадигми регіонального розвитку не можуть співпадати і різняться, але цілі у всіх країн у сфері розвитку регіонів є однаковими:

- забезпечення економічних, соціальних, правових і організаційних основ регіонального розвитку;
- вирівнювання умов соціально-економічного розвитку регіонів;
- забезпечення рівного доступу до соціальних послуг населенню усіх регіонів;
- ощадне та раціональне використання природних та інших ресурсних особливостей регіонів.

З урахуванням зазначеного, забезпечення розвитку територіальної громади можна визначити як управлінське та нормативно-правове забезпечення життєво важливих потреб та інтересів територіальної громади, створення необхідних умов для її волевиявлення у реалізації своєю діяльністю власних

інтересів у межах чинного законодавства. Усі відповідні методи умовно можна розділити на правові, адміністративні та управлінські.

Систематизацію складових розвитку територіальної громади представлено рисунком 1.3.

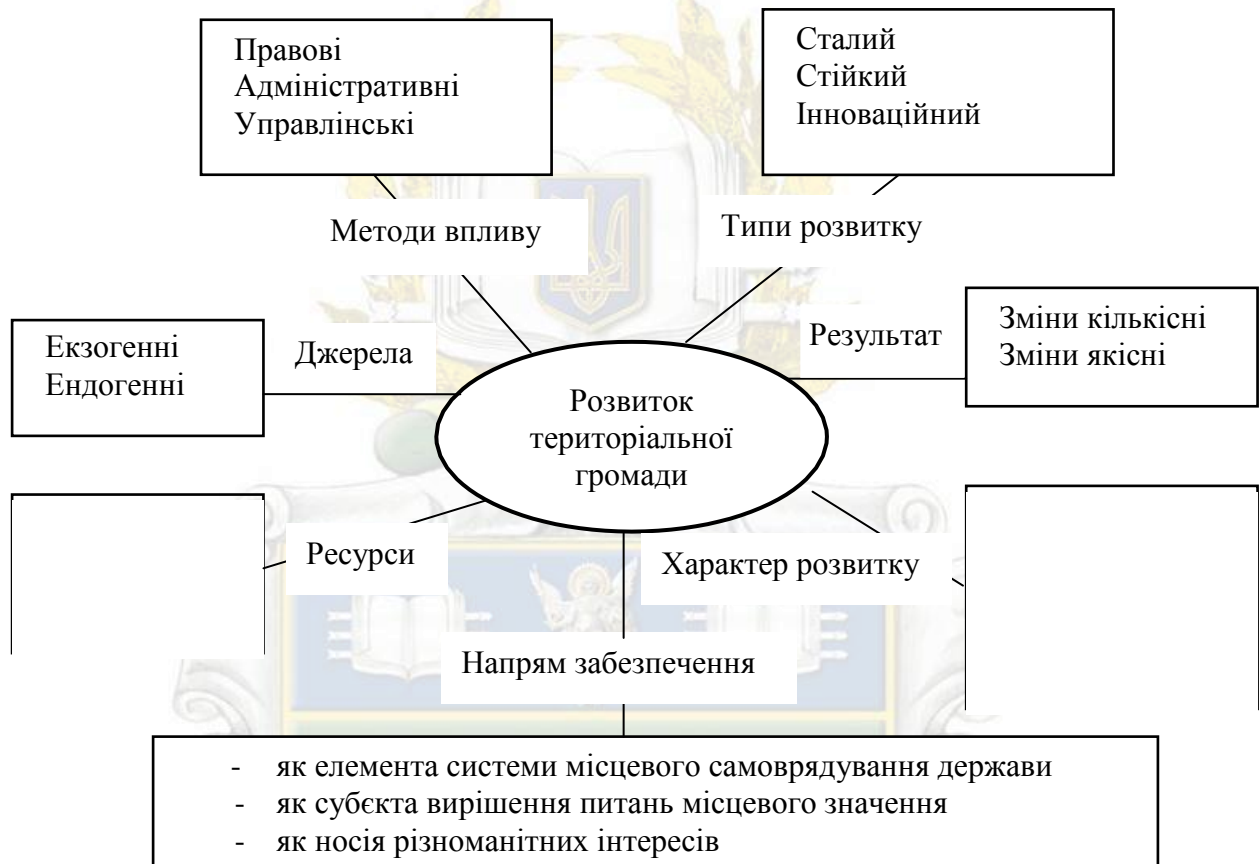

Рисунок 1.3 – Концептуально-понятійні основи забезпечення розвитку територіальної громади

З поглибленням глобалізації все більше говориться про екзогенний розвиток, тобто який визначається зовнішніми чинниками: законодавче забезпечення, зовнішні економічні, культурні, політичні та інші. В свою чергу, прогресивність чи регресивність екзогенного розвитку суттєво визначається ендогенним розвитком, тобто внутрішнім потенціалом територіальної громади.

Саме на внутрішньому потенціалі територіальної громади базується її сталий розвиток. В даному аспекті потенціал територіальної громади проявляється у її здатності розв'язувати суперечності свого ж функціонування, насамперед, шляхом самоорганізації та участі громади у формуванні політики місцевого розвитку [16].

В процесі розробки програми соціального та економічного розвитку необхідно дотримуватись ряду принципів (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Головні принципи формування ПСЕР. (розроблено автором в результаті відповідних власних досліджень)

Принцип науковості забезпечується розробленням ПСЕР на науковій основі із використанням світового досвіду в галузі розроблення програм розвитку; принцип об'єктивності - розроблення Плану на основі офіційних даних центральних і місцевих органів виконавчої влади та індикаторів (показників), яких реально досягти та які можливо оцінити; принцип ефективності - виконання завдань, заходів та проектів у встановлені в ньому терміни; принцип сталого розвитку - забезпечення розвитку громади для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь. Принцип дотримання загальнодержавних інтересів - органи місцевого самоврядування повинні здійснювати розроблення програмних документів розвитку виходячи з необхідності забезпечення реалізації загальнодержавної соціально-економічної політики та економічної безпеки держави; обґрунтованість та доцільність - розроблення ПСЕР на основі чітко визначених цілей розвитку та економічно обґрунтованих заходів та проектів, що сприяють

їх досягненню; принцип самостійності – ОМС в межах своїх повноважень відповідають за розроблення, затвердження та виконання таких документів на своїй території; недискримінація та рівний доступ - дотримання під час розроблення та реалізації

Плану прав та врахування інтересів всіх суб'єктів ОТГ, в тому числі суб'єктів господарювання всіх форм власності; історична спадкоємність та етнокультурний розвиток – врахування, збереження позитивних надбань духовної і матеріальної культури етносів громади, відродження етнічної самосвідомості; відкритість та прозорість (принцип гласності) - забезпечення доступу громадськості, що передбачає інформування про цілі, пріоритети та очікувані результати та показники виконання Плану, а також забезпечує всіх суб'єктів господарської діяльності необхідними орієнтирами для планування власної виробничої діяльності. Коли окремі громадяни та інші зацікавлені особи знають, що відбувається, вони охочіше залучаються до процесу та підтримують його. Чим серйозніше налаштована громада на здійснення заходів з місцевого економічного розвитку, тим вищою є дієвість цих заходів.

Прийняті програми соціально-економічного розвитку є документами нормативного характеру, а отже, за рішенням ради в них можна вносити зміни і доповнення, при цьому за необхідності вносяться зміни і до місцевого бюджету.

В.І. Коновалова стверджує, що сукупність упорядкованих, взаємопов'язаних і взаємозалежних видів діяльності різного рівня створюють структуру ПСЕР [14]. Вважаємо, очевидним, що Програма розвитку у процесі її формування набуває чіткої структури і в загальному своєму вигляді складається із вступної частини, аналізу економічного і соціального розвитку громади, бачення майбутнього розвитку громади та шляхів реалізації заходів, механізму моніторингу реалізації програми. Результати моніторингу та оцінки результату повинні доводити, що заплановані заходи спрацювали і мають позитивний вплив. Висновки є основою для прийняття рішень, виказують переваги та недоліки Програми. Чіткі оціночні показники ефективності є найкращим

захистом здійснених дій від можливих звинувачень про “марне витрачання грошей/ресурсів”.

Виділяють декілька методів розробки стратегій розвитку громад в сучасних умовах децентралізації:

1. Метод патерналізму. Стратегія розробляється владою та муніципальним менеджментом, пишеться в кабінетах без будь-яких контактів з громадою.

2. Експертний метод. Стратегія розробляється експертами, які роблять глибокі дослідження статистичних показників, використовують математичний апарат, проводять кореляційні чи факторні аналізи, прогнозують тенденції та пропонують плани дій, професійно працюють над створенням стратегії і віддано відпрацьовують отриману платню.

3. Експертно-консультативний. Стратегія розробляється експертами, які в процесі дослідження середовища та розробки основних напрямків розвитку звертаються по консультації (круглі столи, громадські слухання, анкетування тощо) до місцевої громади (бізнесу, громадських організацій тощо) та влади.

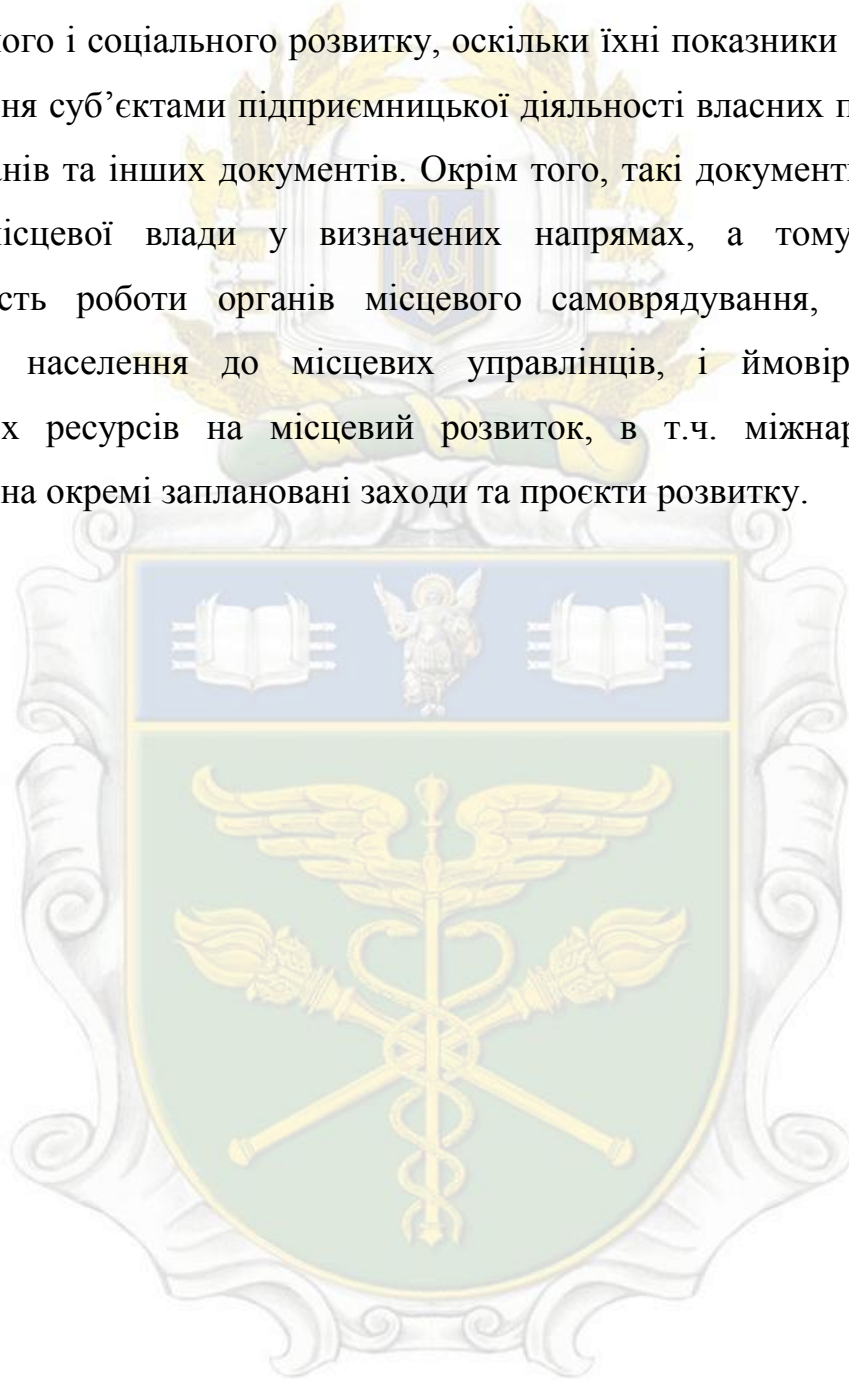
4. Адміністративно-консультативний. Стратегія розробляється владою та муніципальним менеджментом з консультативним залученням громади через опитування громадської думки, круглі столи, громадські слухання тощо.

5. Метод «співучасті», що базується на довготривалому партнерстві із залученням експертів. Концепція методу побудована на колективній участі громади та формуванні групи професіоналів з лідерів місцевих громад, бізнесів та влади, яка працює над стратегією розвитку за допомогою залучених незалежних експертів. [25]

Таким чином, програма економічного і соціального розвитку розробляється на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу, оцінки досягнутого рівня розвитку економіки і соціальної сфери, оцінки стану екології та рівня управління відходами.

При цьому варто враховувати вплив зовнішніх, політичних, економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі.

Не варто недооцінювати значення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, оскільки їхні показники є орієнтиром для розроблення суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів, планів, бізнес-планів та інших документів. Окрім того, такі документи підтверджують роботу місцевої влади у визначених напрямках, а тому підвищують і ефективність роботи органів місцевого самоврядування, і рівень довіри місцевого населення до місцевих управлінців, і ймовірність залучення додаткових ресурсів на місцевий розвиток, в т.ч. міжнародної технічної допомоги на окремі заплановані заходи та проекти розвитку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТОМАШПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Загально-адміністративна характеристика Томашпільської селищної ради Томашпільського району Вінницької області

Для прикладу необхідності оцінки соціально-економічного стану об'єднаної територіальної громади як основи для стратегічного планування та формування програм соціального і економічного розвитку були розглянуті дані Томашпільської селищної об'єднаної громади .

Стратегія є основою для реалізації соціально-економічного розвитку громади, з її допомогою ОТГ визначити цілі громади та способи їх досягнення з урахуванням можливостей даної території та об'єктивних передумов, що є результатом зовнішніх та внутрішніх чинників. Стратегія визначає напрямок розвитку громади, служить базою для розробки проектів, програм. Також стратегія розвитку – це той інструмент, що сприяє покращенню конкурентоспроможності громади та забезпечує залучення потенційних інвесторів та грантодавців до співпраці.

Томашпіль – селище міського типу, є районним центром Томашпільського району на півдні Вінницької області. Перша письмова згадка про поселення Драгушов (в теперішньому – Томашпіль) датується 1616 роком. Томашпіль віддалений від обласного центру на 100 км, від столиці – 370 км. Відстань до кордону з Республікою Молдова – 43 км до міжнародного пропускного пункту Косоуци у м.Ямпіль (переправа паромом) та 63 км до міжнародного пропускного пункту Отач у м.Могилів-Подільський (транспортне сполучення).

8 вересня 2016 року, в рамках адміністративно-територіальної реформи та відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», одночасно на сесіях Томашпільської селищної ради та ще 3 суміжних сільських радах (с.Ракова, с.Горишківка, с.Нетребівка) були прийняті рішення

про добровільне об'єднання громад. Таким чином утворилась Томашпільська селищна об'єднана територіальна громада (Томашпільська ОТГ) із населенням 9461 осіб, а вже 18.12.2016 р. були проведені місцеві вибори, громада отримала голову ОТГ, депутатів селищної ради, старост старостинських округів.

Станом на 31.12.2019 р. до Томашпільської ОТГ приєднано 15 сіл та утворено 12 територіальних громад (старостинських округів): Нетребівка, Горишківка, Жолоби, Ракова, Паланка (і Вапнярки), Кислицьке, Яланець, Рожнятівка, Пилипи-Борівські (і Калинка, Кас'янівка), Пеньківка, Вила, Антонівка. 13а територіальна громада («центральна садиба») – Томашпільська, якій підпорядковано смт. Томашпіль та селище Горишківське. Адміністративним центром об'єднаної територіальної громади є селище Томашпіль, в якому розміщені її органи місцевого самоврядування.

Територія громади займає площу 39854га (398.54 кв.км), на ній знаходяться 1600 дворів. Площа сільськогосподарських угідь громади складається з: ріллі - 21,4 тис.га; лісів - 2,4 тис.га; земель водного фонду – 105га; земель запасу – 4288 га та ін.

На території громади протікають 3 річки: Томашпілька, Русава, Яланка, розміщуються 26 ставків.

Сучасна демографічна ситуація ОТГ, як і в цілому в районі, склалася під впливом історичного розвитку території, природного та механічного руху населення. Чисельність населення на кінець 2019 року в Томашпільській громаді становила 16764 осіб. Адміністративний центр громади є найбільшим за кількістю жителів – 7522 особи (рис.2.1).

Статевий та віковий склад населення на цей час склався наступним чином:

- кількість жіночого населення становить 1620 осіб, що на 18% перевищує чоловіче населення – 1125 осіб;
- економічно активне населення у віці 18 – 59 років складає 1501 особу, що становить близько 54,7% від загальної кількості населення громади;
- населення пенсійного віку складає понад 22,4% або 614 осіб.

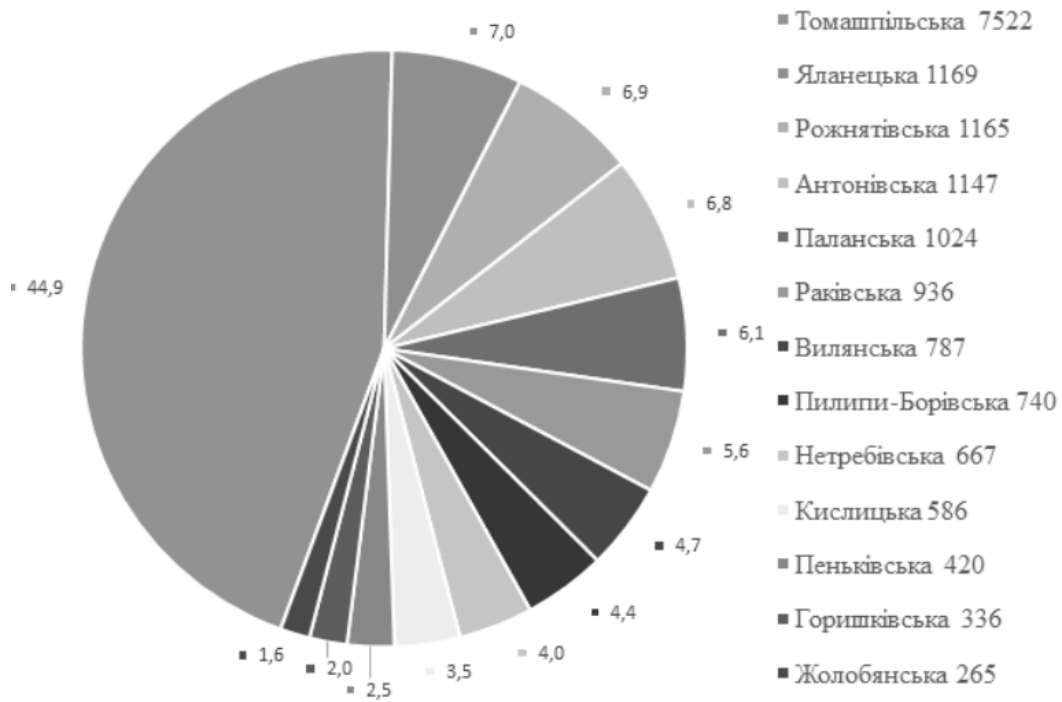

Рисунок 2.1 – Населення сіл та селищ, що входять до Томашпільської ОТГ

Як і в минулих роках, спостерігається тенденція зменшення чисельності населення. Так, протягом 2018 року в сільській раді народилося 19 чоловік, померло - 49. Зареєстровано 7 шлюбів. Збільшився рівень міграції: прибуло 53 чоловіка, вибуло з території ради - 62. Більшість факторів, які впливають на демографічну ситуацію в селах Томашпільської ОТГ, формуються на загальнодержавному рівні і залежать від економічного стану та добробуту населення. Подолання фінансової кризи та поліпшення економічного стану населення, що в свою чергу призведе до досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізації і відтворення населення, є тривалим і складним процесом.

Як бачимо, Томашпільська ОТГ займає половину території Томашпільського району та 1,5% обласних земель, в громаді проживає 50% населення району та 1,1% - області. Густота населення однакова як в громаді, так і в районі і становить 42 особи на кв.км. Якщо порівняти ці показники із загальнообласними даними та Тульчинською ОТГ, то ми спостерігаємо, що територія останньої менша, ніж територія досліджуваної громади вдвічі, однак

густота населення в Тульчинській ОТГ більша майже втричі, а густота населення в області більша на 30%.

Проведемо аналіз основних показників Томашпільської ОТГ і їх порівняння із показниками Вінницької області наведені у табл.2.1.

Таблиця 2.1 – Порівняльна таблиця загальних показників Томашпільської ОТГ, Тульчинської ОТГ, Томашпільського району та Вінницької області

Регіон	Площа, кв.км	Площа громади до загальної площі району/ області, %	Населення, чол.	Населення громади до населення району/ області, %	Густота населення, ос./кв.км
Громада	398,5	-	16764	-	42
Тульчинська ОТГ, порівняно до обл.показників	183,8	0,7	20729	1,3	113
Район	780	51	32 933	50,8	42
Область	26513	1,5	1 575 808	1,1	59

Робимо висновки, що Томашпільська ОТГ є досить багатою на цінний ресурс – землю і має значний потенціал для розвитку сільського господарства.

В громаді функціонує 1 опорний навчально-виховний комплекс та 9 загальноосвітніх шкіл, в яких навчаються 1505 учнів та 11 дитячих дошкільних закладів, де виховується 724 дитини. Черга на влаштування дітей до дошкільних навчальних закладів відсутня.

Медичну допомогу жителям Томашпільської ОТГ надають лікарі Томашпільської амбулаторії загальної практики сімейної медицини, медичні працівники ФАПів в 11 селах, сучасного стоматологічного кабінету. У громаді відсутній центр надання адміністративних послуг, проте, очікуються зміни до законодавства і у 2021 році до відання ОТГ перейде районний ЦНАП.

В громаді працює дитяча юнацько-спортивна школа, спортивні зали в школах та сільські стадіони, селищний будинок дитячої творчості та музична школа, започаткована робота інклюзивно-ресурсного центру та центру надання

соціальних послуг. Мережа закладів культури нараховує 30 будинків культури: 15 будинків культури та стільки ж бібліотек – після об'єднання до громади переведено районну бібліотеку, на базі якої утворено публічну бібліотеку ОТГ з філіями.

Втілення задумів стосовно розбудови мережі спортивних і дитячих майданчиків та інших громадських місць відпочинку, осучаснення публічної бібліотеки сприятиме покращенню соціальних умов для розвитку особистості.

Суб'єкти торгівлі, харчування та послуг на території громади пропонують мешканцям широкий спектр товарів та послуг, обслуговують своїх клієнтів поштові відділення, установа послуг зв'язку, 4 банківські установи, кредитні спілки, аптеки, ветаптеки, автозаправна станція.

На території громади працює ряд сільськогосподарських підприємств: ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», ПрАТ «Продовольча компанія «Поділля», СТОВ «Зелений клин» (с.Рожнятівка), СТОВ «Липівка», «Фатіма агро», «ЕпіцентрК» («Кряж») та фермерські господарства. Вирощують озиму та яру пшеницю, ячмінь, кукурудзу, буряк цукровий, озимий та ярий ріпак, сою, однорічні та багаторічні трави (люцерна, конюшина), кормові буряки, картоплю, овочі, ягоди (полуницю, малину, смородину). На території смт.Томашпіль функціонує Томашпільський цукровий завод (виробничий підрозділ ТОВ АК «Зелена долина»). Ці господарства надають роботу населенню, що забезпечує надходження до місцевого бюджету у вигляді ПДФО та інших податків і відрахувань. Широкий асортимент сільськогосподарської продукції може виступати основою для подальшого розвитку виробництва з переробки.

Ландшафт громади та мальовничі природні місця можуть бути важливою передумовою для розвитку зеленого туризму за умови розвитку, брендингу та промоції місцевості. Розвиток зеленого туризму може посприяти у подальшому розвитку економічного сектору громади.

Проаналізуємо нижче основні фінансові показники Томашпільської селищної ОТГ на основі фінансових звітів за 2017-2019 роки (Додатки Б,В,Г).

Традиційно першою частиною звіту є надходження до бюджету. У таблиці 2.2 відображена структура надходжень до бюджету Томашпільської селищної ради у 2017-2019 роках.

Таблиця 2.2 – Зведені дані надходжень до бюджету Томашпільської ОТГ за період 2017-2019 рр. (грн.)

Найменування надходжень	Роки			Відхилення	
	2017	2018	2019	2019/2017	2019/2018
ВЛАСНІ					
Податкові	43 507 054	44 213 710	43 539 428	0,07	-1,53
ПДФО	33 021 087	32 215 813	29 924 490	-9,38	-7,11
Податок на майно	5 305 584	5 586 891	5 939 378	11,95	6,31
Єдиний податок	4 174 579	5 199 794	6 641 989	59,11	27,74
Акцизи	879 972	969 238	821 201	-6,68	-15,27
Екологічний п.	95 200	234 251	136 509	43,39	-41,73
Податок на прибуток підприємств	32 206	43 342	79 169	145,82	82,66
Неподаткові надходження	1 214 747	2 219 106	1 982 458	63,20	-10,66
Плата за надання адмін.послуг	522 084	755 061	608 645	16,58	-19,39
Державне мито	110 909	112 653	123 017	10,92	9,20
Надходження бюджетних установ	327 950	1 322 292	1 236 879	277,15	-6,46
Всього власних н.	44 808 946	46 432 816	45 521 886	1,59	-1,96
ОФІЦІЙНІ ТРАНСФЕРТИ					
Дотації	2 703 100	1 330 772	1 735 905	-35,78	30,44
Субвенції	18 253 098	23 874 214	32 577 714	78,48	36,46
в т.ч. обл.конкурс	200 000	318 000	176 031	-11,98	-44,64
Всього трансфертів	20 715 699	25 204 986	28 107 959	35,68	11,52
ВСЬОГО НАДХОДЖЕНЬ	65 724 645	71 637 802	73 630 131	12,03	2,78

Як видно із таблиці 2.2, 62% (45,5 млн.грн) надходжень до бюджету Томашпільської громади – це власні податкові та неподаткові надходження, які

виступають основним джерелом фінансування реалізації завдань ОТГ (рис. 2.2). Враховуючи, що в ОТГ у 2019 році нараховувалось 9461 жителів, можна побачити, що у розрахунку на 1 людину загалом усіх надходжень було 7782 грн., з них власних надходжень – 4811 грн. та трансфертів з бюджетів різних рівнів – 2971 грн. У 2019 році відбулось зменшення власних надходжень громади на 0,9 млн. грн. або на 2 відсотки (податкових – на 674 тис.грн та неподаткових – на 236 тис. грн.).

Найбільшу частку (95,6%) власних доходів громади складають податки. Так, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) становить дві третини від усіх податкових надходжень (рис. 2.3).

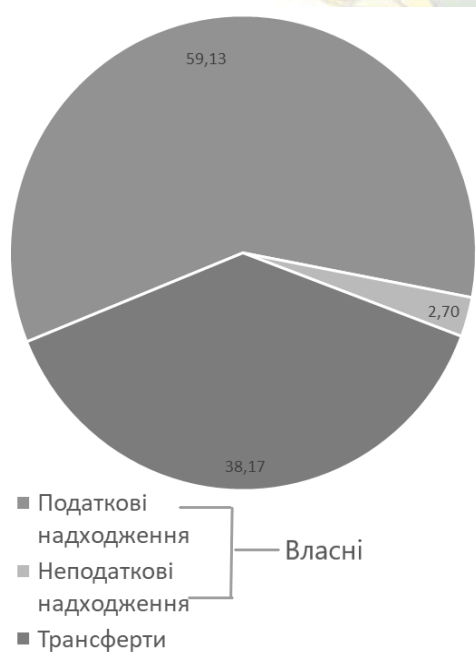

Рисунок 2.2 – Структура усіх надходжень до місцевого бюджету у 2019 році

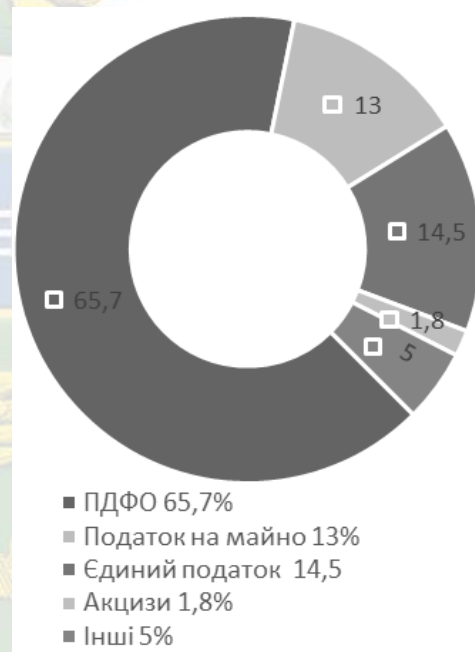

Рисунок 2.3 – Структура власних надходжень громади у 2019 році

Однак, цей податок має тенденцію до скорочення (у 2017 році ПДФО становив 73,7% від загального обсягу власних надходжень, у 2018 – 69,4 %, у 2019 – 65,7% - рис. 2.4), у абсолютній величині – скорочення надходжень від ПДФО у 2019 році відбулося на 2,2 млн.грн. у порівнянні із 2018 роком. Другим за значенням у наповненні місцевого бюджету є Єдиний податок, який забезпечив 14,5% від загальної суми власних надходжень (6,6 млн. грн.) і

надходить від: фізичних осіб (57,3% від загальної суми єдиного податку), с/г товаровиробників та юридичних осіб (31,2% та 11,6 % відповідно).

3% (майже 6 млн.грн.) власних надходжень до Томашпільського бюджету у 2019 році забезпечив податок на майно. При чому, лєвова його частка припадає на орендну плату, яку сплачують юридичні особи. Аналізуючи динаміку цих податкових надходжень, можна сказати, що за рахунок росту мінімальної заробітної плати та коефіцієнтів з року в рік збільшується розмір даного виду надходжень.

Рисунок 2.4 – Структура власних надходжень громади за 2017-2019 роки

Інші податкові надходження становлять 2,4% від усього обсягу власних надходжень місцевого бюджету (акцизи – 1,8%, податок на прибуток підприємств комунальної власності – 0,2%, екологічний податок – 0,3%, рентні плати – 0,1%). В 2019 р., у порівнянні із 2018р., на 15% (148 тис.грн.) скоротилися акцизні відрахування. Варто зазначити, що у 2018 році до бюджету громади було перераховано 234 тис.грн. екологічного податку, з яких 231 тис.грн. за викиди у атмосферне повітря забруднюючих речовин сплачував Цукровий завод, який під час роботи спалював вугілля, проте у 2019 році підприємство у виробничому процесі використовувало природний газ, тому екологічні відрахування скоротилися на 66% і сягали 79,5 тис.грн. Позитивну динаміку має податок на прибуток підприємств комунальної власності. У 2019

році його обсяг збільшився майже вдвічі і до бюджету надійшло 79 тис.грн. Також зросли надходження від рентних плат (85% податку – за спеціальне використання лісових ресурсів).

Неподаткові надходження складають 4,4% власних надходжень бюджету Томашпільської громади. 1,2 млн. грн. (2,7% власних надходжень) – власні надходження бюджетних установ. До них відноситься: плата за послуги, що надаються бюджетними установами, плата за оренду майна бюджетних установ, кошти від реалізації майна. 1,3% доходів – плата за надання адміністративних послуг (наприклад, отримання паспорта внутрішнього або закордонного, реєстрація місця проживання тощо),

У 2019 році цей податок забезпечив вищі надходження, ніж у 2017 р., але на 146 тис.грн. менші, ніж у 2018 р. Державне мито забезпечує до місцевого бюджету 0,3% (123 тис. грн.).

У 2019 році 38% (28 107 959) усіх бюджетних надходжень становили офіційні трансферти, при чому їх сума у 2019 році була більшою, в порівнянні і з 2017, і з 2018 роками. У 2019 році з державного бюджету надійшли субвенції на: формування інфраструктури громади; освіту, включаючи «Нову українську школу»; медицину та відшкодування вартості лікарських засобів; проведення місцевих виборів. Держава надала дотації на утримання закладів освіти та охорони здоров'я. До місцевого бюджету також потрапили обласні субвенції для соціально-культурної сфери, а районні субвенції – для будинку дитячої творчості, музичної школи, публічної бібліотеки та спортивної школи. Інші населені пункти району перерахували до місцевого бюджету кошти на харчування своїх дітей, які навчаються у 1-4 класах Томашпільської школи та виховуються у дитячому садку. Звичайно, що усі надходження, в т.ч. субвенції і дотації в подальшому «лягають» у структуру витрат будь-якої громади.

Розглянемо нижче зведену інформацію про витрати Томашпільської селищної громади за три останні роки (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Структура видатків бюджету Томашпільської ОТГ за період 2017-2019 рр. (грн.)

Найменування	Рік			Відхилення	
	2017	2018	2019	2019/2017	2019/2018
Управління	4 941 793	8 253 381	10 419 101	110,84	26,24
Освіта	13 060 859	30 598 671	36 440 763	179,01	19,09
Охорона здоров'я	2 571 967	4 486 679	2 379 690	-7,48	-46,96
Соціальний захист	441 699	572 872	2 531 800	473,20	341,95
Культура, мистецтво	737 818	3 015 744	2 571 267	248,50	-14,74
Фізична культура, спорт	686 605	1 743 036	1 720 217	150,54	-1,31
ЖКГ	6 186 379	9 126 649	8 528 798	37,86	-6,55
Економічна діяльність	3 945 992	7 936 491	1 866 470	-52,70	-76,48
Охорона навколишн. середовища	103 038	525 078	204 996	98,95	-60,96
<i>Всього</i>	45 495 700	65 999 037	64 560 913	41,91	-2,18
Дотації	1554302	4693675	4457088	186,76	-5,04
Субвенції	12 668 550	5 661 779	5 313 676	-58,06	-6,15
<i>Всього</i>	14 222 852	10 355 454	9 770 764	-31,30	-5,65
ВСЬОГО ВИДАТКІВ	59 718 552	76 354 490	74 331 677	24,47	-2,65

Як бачимо у табл.2.3, у Томашпільській громаді було здійснено видатків на 74,3 млн.грн. Порівнявши доходи із витратами, можемо зробити висновок про дефіцит місцевого бюджету на суму 0,7 млн. грн. 86,8% з яких - на забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування і утримання соціальної сфери. Найбільша частка таких витрат 56,4% (36,4 млн.грн.) – на освітню галузь: забезпечення надання загальної освіти (68% - 27,8 млн. грн.), дошкільної освіти (16,6% - 6 млн. грн.), позашкільної та «творчої» освіти (11%), іншими закладами, в т.ч. інклюзивно-ресурсним центром (3,7%).

13,2% (8,5 млн.грн.) витрат громади у 2019 році відбулись у галузі житлово-комунального господарства, лівова частка цих коштів (8,1 млн.грн.) – на благоустрій населеного пункту. За ці кошти підтримувалась діяльність комунальних підприємств – КП Томашпільводоканал, Комбінат комунальних

підприємств та Комунальне підприємство, якими здійснювались роботи із освітлення та прибирання вулиць, утримання цвинтаря та ін.

На охорону здоров'я у 2019, як і у 2017 році, витрачено близько 2,5 млн. грн, хоча це на 47% менше, ніж у 2018 році. За ці кошти населенню надавалась первинна медична допомога, а також другий рік поспіль громадою відшкодовувалась вартість окремих лікарських засобів за рахунок державної субвенції. У 2019 році на соціальний захист населення витрачено 2,5 млн.грн., це в декілька разів більше аніж у попередні роки. Таку ж суму було витрачено і на діяльність у сфері культури та мистецтва, з них: забезпечення діяльності клубів та будинків культури (46%), бібліотек (41%), інші заходи (13%). В громаді активно підтримується спорт. На забезпечення діяльності дитячої спортивної школи у 2018 і 2019 роках було витрачено по 1,5 млн.грн., на інші заходи у 2019 році витрачено 166 тис.грн. За ці кошти проводяться змагання команд з гандболу «Щорічний кубок мера Томашполя» та інші спортивні заходи, підтримуються спортивні команди громади. Такі заходи збирають у громаді учасників з усієї країни, мотивують на здоровий спосіб життя та підвищують імідж Томашполя.

Щороку в громаді проводиться ряд заходів із розвитку території. На благоустрій громади у минулому році витрачено 8 млн.грн. За ці кошти забезпечувався належний санітарний стан та благоустрій населених пунктів громади, проведено поточний ремонт (грейдерування та висипання) доріг комунальної власності у всіх населених пунктах. У період 2017-2019 рр. в громаді було витрачено (власних коштів і субвенцію на формування інфраструктури) 10 млн.грн. на будівництво та капремонт доріг в смт. Томашпіль, с.Ракова, с.Нетребівка та с.Горишківка. У 20017 році громаді за рахунок коштів 14-го обласного конкурсу проектів розвитку громад (200 тис.грн.) та власних коштів (253 тис.грн) вдалось замінити покрівлю в будинку культури у с.Нетребівка. Громада також виконує діяльність, направлену на розбудову та інвестиційний розвиток території – кілька років поспіль місцева влада виготовляла містобудівну документацію – генплан.

В ОТГ розуміють небезпеку, яку може становити ігнорування проблем екології. Більше 7 років тому, коли ще не відбувалось об'єднання громад і смт.Томашпіль був окремою адміністративною одиницею та найбільшим населеним пунктом в Томашпільському районі, в селищі був відсутній контроль за побутовими відходами, через що не завжди сміття населення доставлялось на організований полігон. Однак, місцеве комунальне підприємство почало надавати послуги населенню і підприємцям з вивезення утвореного сміття, і вулицями Томашполя за графіком почав курсувати трактор із причепом для сміття. Такі дії влади знайшли відгук у населення. Більшість громадян розуміють свою відповідальність і користуються послугами комунгоспу.

Аби підсилити свої можливості у процесі збору та вивезення ТПВ на санкціоноване звалище, Томашпільська селищна рада щороку приймала участь у обласних екологічних конкурсах, отримуючи значний ресурс для розвитку, при цьому не менш важливою статтею власних видатків місцевого бюджету є «охорона навколишнього середовища». У 2013 р. було придбано перший сміттєвоз з навантажувачем та спеціальні сміттєві бачки, у 2015 р. – другий. Станом на 1.09.2018 на території селища розкладено 83 бачків для загального збору сміття та 10 сіток для збору ПЕТ-пляшки, після об'єднання у селах громади працюють трактор з причепом та 2 вантажівки для збору побутових відходів.

У 2018 р. за рахунок 15-го обласного конкурсу проектів розвитку громад Томашпільська ОТГ отримала 170 тис.грн (та ще 55 тис.грн. власних коштів), за рахунок чого було придбано 34 контейнери для роздільного збору сміття (папір, скло, пластик) та пресувальне обладнання. Внаслідок чого зібрані пластикові відходи компактно складуються і періодично доправляються до заготовлювачів вторинної сировини. У 2019 р. на «екологічні потреби» також було витрачено більше 200 тис. грн. За ці кошти було придбано подрібнювач для сміття, утримувалось звалище та придбувались квіти для озеленення населених пунктів ОТГ.

При плануванні розвитку території важливим завданням є визначення її конкурентоспроможності. Для цього варто розуміти її сильні і слабкі сторони, перспективи і загрози розвитку. Для цього проводиться SWOT-аналіз (Strengths – Weaknesses - Opportunities – Threats) території.

Цей метод дає перше уявлення про важливі економічні та соціально-політичні параметри розвитку. Проведемо такий аналіз громади нижче (табл.2.4).

Таблиця 2.4 – SWOT-аналіз Томашпільської ОТГ

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Ініціативне керівництво громади, спроможне реалізувати програми розвитку громади	1. Віддаленість від обласного центру
2. Наближеність до кордонів з Молдовою	2. Відсутність залізничного сполучення
3. Туристичний потенціал і чисте довкілля	3. Низька якість дорожнього покриття на місцевих дорогах
4. Наявність природоохоронних зон, пам'яток культури	4. Погане інфраструктурне забезпечення у громаді
5. Родючі ґрунти	5. Недостатній розвиток галузі будівництва
6. Наявність сировини для с/г промисловості	6. Відсутність підприємств по переробці с/г продукції
7. Наявність працездатного населення	7. Слабкий розвиток туристичного бізнесу та туристичної інфраструктури
8. Наявність ініціативних груп мешканців	8. Домогосподарства здебільшого займаються дрібнотоварним с/г товаровиробництвом
9. Наявність ринку роздрібно́ї торгівлі	9. Відсутність контролю за зайнятістю
10. Наявна мережа газопостачання	10. Гостра нестача кваліфікованих працівників в окремих галузях
11. Впровадження принципів енергоефективності на комунальних будівлях	11. Низький рівень оплати праці
12. Активні зразкові творчі колективи («Вербиченька», «Шарм»)	12. Високий рівень безробіття
13. Наявна соціальна інфраструктура (опорна школа, лікарня, бібліотеки, будинки культури, заклади позашкільної освіти – будинок дитячої творчості, музична та спортивна школи)	13. Відсутність коштів на соціальний розвиток
14. Комунальне майно місцева влада готова надавати в оренду для ведення бізнесу	14. Мала кількість спортивних та ін. майданчиків для молоді
15. Культурна ідентичність, автентичність, духовні традиції	15. Низька активність населення у житті громади
16. Організований вивіз ТПВ «за графіком» як початковий етап управління відходами (роздільного збору, переробки, утилізації)	16. Відсутні активні ГО
	17. Утворення поодиноких несанкціонованих сміттєзвалищ
	18. Відсутня повноцінна каналізаційна система в найбільших населених пунктах громади

Продовження таблиці 2.4

Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Потенціал розвитку малого і середнього підприємництва 2. Розвиток фермерських господарств, в т.ч. сімейних ФГ 3. Перспектива створення молочного та інших кооперативів 4. Розвиток територій у напрямку сільського, зеленого, культурного та агротуризму для населення України та Європи 5. Підвищення іміджу та впізнаваності ОТГ у країні 6. Впровадження принципів енергоефективності в громаді, розвиток відновлювальної та нетрадиційної енергетики 7. Розбудова системи поводження з ТПВ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня конкурентоздатність порівняно з іншими громадами за інвестиції та фінансові ресурси 2. Неповне наповнення місцевого бюджету 3. Незахищеність місцевого бюджету при запровадженні карантинних умов під час епідемій 4. Низький рівень життя, падіння купівельної спроможності 5. Збільшення частки населення, незадоволеного життям 6. Відтік кваліфікованих кадрів у великі міста та закордон 7. Ріст забруднення навколишнього середовища (утворення несанкціонованих сміттєзвалищ, засмічення водойм та прибережних зон, використання хімікатів та пестицидів, вирубка лісів)

Як бачимо, у Томашпільській ОТГ наявні умови та ресурси для подальшого економічного, соціального та культурного розвитку, в якому зацікавлені апарат селищної ради та місцеві жителі. Тому можемо стверджувати, що громада має широкі можливості для зростання. Однак, слабка активність місцевого населення, в поєднанні із малою кількістю економічних агентів несільськогосподарського спрямування та зовнішні чинники перетворюють потенційні проекти розвитку з категорії “плани” в категорію «мрії».

Після проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року до Томашпільської ОТГ приєднались сусідні сільські ради. Внаслідок цього до об'єднаної громади входить 18 сільських та 1 селищна рада, всього 28 населених пунктів, які займають площу у 666,85 кв.км. Загальна кількість населення: 22307 осіб (міське населення – 5435ос., сільське – 16872 ос.).

Таким чином, ми провели оцінку соціально-економічного стану досліджуваної об'єднаної територіальної громади. Вважаємо, що регулярне актуалізація інформації стосовно проблемних питань громади та очікувань її мешканців дозволить органам місцевого самоврядування більш зважено

підходити до процесу формування програм соціально-економічного розвитку територіальної громади та якісно формувати коротко- та довгострокові дії з їх реалізації.

2.2 Дослідження системи нормативних документів Томашпільської селищної ради як основи програмування місцевого соціально-економічного розвитку

Томашпільська селищна рада є єдиним представницьким і нормотворчим органом Томашпільської ОТГ.

11.01.2017р. затверджено Регламент роботи Томашпільської селищної ради 8 скликання (далі – Регламент). Регламент є чітко структурованим та містить детальне визначення процедурних моментів діяльності органу місцевого самоврядування. 209 статей, об'єднані в 9 розділів, регламентують нормотворчу діяльність, форми роботи депутатів, селищного голови та секретаря ради, постійних та тимчасових комісій ради, виконавчого комітету, дострокового припинення повноважень обраних депутатів та голови ради. Документ визначає порядок контролю за виконанням рішень ради, регулює подання депутатських звернень тощо. Наприклад, Закон України «Про місцеве самоврядування» вимагає, щоб сесії місцевої ради проводилися «гласно». Цю вимогу виконано в статті 142 Регламенту: «Гласність роботи ради забезпечується шляхом публікації звіту засідань в офіційному друкованому виданні ради, на офіційному веб-сайті, в інших засобах масової інформації. У необхідних випадках, за рішенням ради, її засідання можуть транслюватись». Статті 168-183 визначають особливості процедури прийняття бюджету, звітування по його виконанні та ін.

У статтях 184-194 Розділу VIII Регламенту передбачена загальна процедура формування, затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку.

Документ передбачає, що проекти програм розвитку складають виконавчі органи селищної ради, до компетенції яких входить питання відповідної цільової програми. Непрофільні комісії ради можуть надавати свої пропозиції до цільових програм. Профільна Постійна комісія розглядає проекти програм та пропозиції комісій і готує висновки стосовно фінансового обґрунтування і забезпечення програм, які приймаються. Спільно з профільними постійними комісіями виконавчі органи влади готують і подають на розгляд ради проект рішення ради про прийняття відповідної програми. Після обговорення, селищна рада або затверджує документ, або відхиляє і перердає його на доопрацювання.

Регламент передбачає можливість внести зміни до ПСЕР та інших цільових програм на основі спільно прийнятого рішення виконавчого комітету і профільної постійної комісії з наступним затвердженням радою. Рада не рідше двох разів на рік розглядає виконання ПСЕР. Оприлюдненню підлягає інформація про виконання програм і прийняті радою рішення з цього приводу.

Громада має свій офіційний документ – Статут Томашпільської ОТГ, який визначає основні аспекти здійснення місцевого самоврядування в громаді. Нормативно-правовий документ затверджено 11.01.2017р рішенням 1 сесії Томашпільської селищної ради 8-го скликання. Документ є системним за структурою та політично нейтральним, що забезпечує умови для сталої і послідовної політики ради, її посадових осіб. Положення Статуту визначають повноваження посадових осіб ради, діяльність виконавчих органів ради, форми участі членів територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування, відповідальність органів місцевого самоврядування, контроль громади за діяльністю органів місцевого самоврядування.

У Главі 1.5 Статуту вказано, що з метою оптимального використання ресурсів громади, забезпечення сталості її розвитку, збереження і примноження культурної спадщини, максимального задоволення інтересів різних поколінь членів територіальної громади здійснюється планування розвитку громади, що реалізується шляхом прийняття радою Стратегії розвитку громади. На

виконання Стратегії розвитку громади радою приймаються Програми соціально-економічного та культурного розвитку.

Завдання та цілі, передбачені у Стратегії розвитку Томашпільської ОТГ були враховані при формуванні Програми економічного і соціального розвитку Томашпільської ОТГ на 2020 рік.

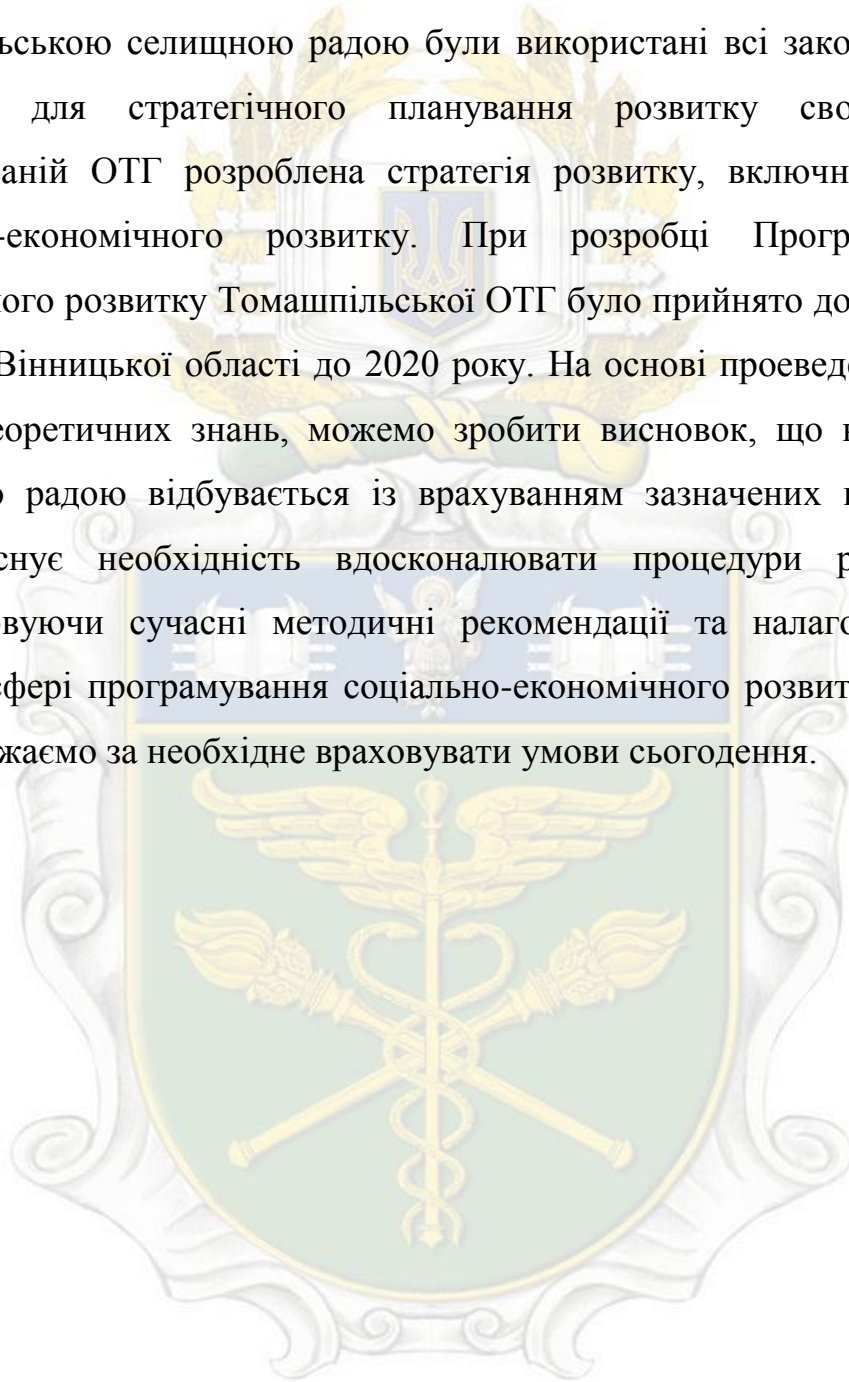
У Програмі економічного і соціального розвитку до 2020р., для пріоритету 1.3. «Житлово-комунальне господарство, благоустрій» передбачено чотири завдання, одне з яких – «Підвищення якості надання житлово-комунальних послуг». По вищевказаному завданню передбачено забезпечити два заходи по встановленню контейнерів для роздільного збору сміття на території громади і проведенню підготовчих робіт по будівництву сміттесортувальної станції. Відповідальними виконавцями є виконавчий комітет селищної ради, Томашпільські комунальні підприємства.

Очікуваний результат - підвищення якості та безпеки надання житлово-комунальних послуг [додаток до Програми1]. Для реалізації цих заходів у грудні 2019 року прийнята цільова програма «Програма благоустрою, утримання та ремонту доріг, раціонального використання природних ресурсів у 2020 році» [додаток до Програми2].

Підкреслимо, що в сучасних умовах програмування місцевого соціально-економічного розвитку ОТГ рекомендується здійснювати на середньостроковий період, тоді як місцевий бюджет формується та реалізовується на однорічний період. Таким чином, непередбачуваність швидкозмінного законодавства не дозволяє місцевим управлінцям чітко прогнозувати виконання місцевих бюджетів на наступні роки, що в свою чергу унеможлиблює планування місцевого соціального та економічного розвитку терміном більше, ніж на рік.

Водночас, при обмеженості ресурсів фінансового та кадрового характеру, цілі чинної Програми здебільшого мають вигляд гасел та не надають чіткого розуміння того, як саме їх впровадження буде впливати в подальшому на розвиток громади в цілому і, в кінцевому результаті, яких саме якісних показників прагне досягти керівництво громади їх втіленням.

Як бачимо, останні роки Томашпільська ОТГ функціонує в умовах зміни законодавства, при якому розвиток території та якісні умови життя кожного мешканця громади залежить від злагодженої роботи і органів самоврядування, і активності громадян, і відповідальності місцевого бізнесу. В свою чергу, Томашпільською селищною радою були використані всі законні інструменти, необхідні для стратегічного планування розвитку своєї громади: в досліджуваній ОТГ розроблена стратегія розвитку, включно із Програмою соціально-економічного розвитку. При розробці Програми соціально-економічного розвитку Томашпільської ОТГ було прийнято до уваги Стратегію розвитку Вінницької області до 2020 року. На основі проведеного у Розділі 1 аналізу теоретичних знань, можемо зробити висновок, що написання ПСЕР селищною радою відбувається із врахуванням зазначених вище принципів. Однак, існує необхідність вдосконалювати процедури розробки ПСЕР, використовуючи сучасні методичні рекомендації та налагоджуючи власний досвід у сфері програмування соціально-економічного розвитку громади. При цьому вважаємо за необхідне враховувати умови сьогодення.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ НАПИСАННЯ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У ТОМАШПІЛЬСЬКІЙ СЕЛИЩНІЙ РАДІ

3.1 Інновації в процесі залучення громадськості до процесу написання ПСЕР в умовах сьогодення

У процесі формування Програми соціально-економічного розвитку об'єднаної громади відповідальні особи/робоча група повинні пройти етап дослідження. Цей етап передбачає вивчення цілей, пріоритетів, завдань, запланованих заходів, проектів та термінів діючої регіональної стратегії та, за наявності, стратегії розвитку громади, а також врахування пропозицій робочої комісії, мешканців громади, службовців органів місцевого самоврядування та державних органів влади, громадських організацій, бізнесу та інших організацій усіх форм власності.

В умовах децентралізації, коли відповідальність за розвиток своєї громади, як говорилося раніше, лягає на плечі не лише місцевих управлінців, а й кожного її мешканця, все більше сучасних дослідників місцевого розвитку рекомендують залучати громадськість до прийняття важливих для життя громади рішень.

Для визначення очікувань місцевого населення варто проводити соціологічні дослідження. Залежно від масштабності та складності досліджуваної проблеми М.Горшков та Ф.Шерегі виділяють три типи соціологічних досліджень: розвідувальні, описові та аналітично-експериментальні (табл 3.1).

Розвідувальні (пошукові, пілотні) дослідження проводяться як попередній етап глибоких і масштабних досліджень, коли немає чіткого уявлення про проблему та об'єкт дослідження. Це пробне дослідження, мета якого – уточнення і корекція гіпотез і задач, меж досліджуваної множини в

поглибленому, широкомасштабному описовому або аналітичному дослідженні. Тобто, таке дослідження є постачальником оперативної соціологічної інформації. В такому випадку можна говорити про такий його різновид, як експрес-опитування, метою якого є визначення відношення людей до актуальних подій і фактів, а також ефективності різних заходів.

Таблиця 3.1 – Зв'язок типу дослідження, його цілей та способів збирання інформації.

Тип дослідження	Цілі дослідження	Способи збирання та аналізу інформації
Розвідувальне (пошукове)	Формування проблеми, мети, завдань, описових гіпотез	Бланк-інтерв'ю, масова або експертна анкета, вивчення даних інших досліджень, звітів, статистичних даних тощо
Описове	Перевірка описових гіпотез, повне кількісно-якісне описання об'єкта	Інтерв'ю, анкетне опитування, контент-аналіз зверень, включене спостереження
Аналітичне	Виявлення причинно-наслідкових залежностей в об'єкті	Експеримент

В розвідувальному дослідженні зазвичай використовується один із найбільш доступних методів збору первинної соціологічної інформації (наприклад, інтерв'ю або анкетування), який дозволяє провести його в стислі терміни.

Описові дослідження складніші. Їх проводять тоді, коли проблему сформульовано, об'єкт відомий, а дослідник має описову гіпотезу щодо структурно-функціональних зв'язків та соціальних характеристик досліджуваного об'єкта. Зазвичай описове дослідження застосовується коли об'єктом аналізу є відносно велика спільнота людей: колектив великого підприємства, населення міста, регіону, країни. Мета такого дослідження полягає в одержанні емпіричних відомостей, які б давали відносно цілісне уявлення про досліджуваний об'єкт, його структурні елементи і за допомогою

яких можна було б перевірити описову гіпотезу, а в разі її підтвердження зробити повний кількісний і якісний опис об'єкта.

Аналітичне дослідження суспільної думки має комплексний характер та використовується зрідка. Таке дослідження потрібне, коли разом із описом цілісної картини стану суспільної думки потрібно визначити сукупність факторів, які зумовлюють якісно-кількісні параметри такого стану. Підготовка аналітичного дослідження, в т.ч. ретельна розробка програми та інструментарію, займає багато часу. Нерідко необхідні попередні відомості про окремі сторони досліджуваного об'єкта збирають за допомогою розвідувального та описового досліджень [3.28].

У сучасних умовах виникла необхідність застосування принципу відкритості та залучення максимальної кількості зацікавлених сторін при формуванні Цільових програм. При такій методиці пропонується на ряду із традиційними методами використовувати сучасні комунікаційні технології для збору програмних ідей для ПСЕР. Для цього відповідальній особі потрібно розмістити оголошення про збір програмних ідей та форму опису програмної ідеї, вказавши кінцевий термін прийому таких ідей.

Кожен мешканець громади (звичайні мешканці, представники бізнесу або службовці) можуть самостійно заповнити таку форму і надати її відповідальній особі, або надіслати її за допомогою електронної пошти, що є актуальним в сучасних пандемічних умовах. Такий метод колективної генерації ідей можна вважати «гібридом» методу, який в американській термінології має назву метод «мозкової атаки» й спрямовується на отримання великої кількості ідей, у тому числі і від осіб, які зазвичай не висловлюють свою думку, маючи досить високий ступінь ерудиції [33]. Враховуючи, що такий метод стратегічного розвитку громади є новим, а місцеві мешканці досі не усвідомлюють свою причетність до розвитку своєї громади і не впевнені у дієвості громадської участі, пропонуємо поступово і наполегливо долучати жителів до активної участі у житті громади. Ймовірно, що на початковому етапі такої співпраці буде зібрана невелика кількість пропозицій, або вони в своїй більшості будуть

дублюватись. Усі отримані програмні ідеї варто згрупувати за відповідністю операційним цілям.

Після закінчення терміну збору програмних ідей варто провести засідання робочої групи, яка оцінюватиме отримані пропозиції за наступними критеріями: відповідність Стратегії розвитку ОТГ та її операційним цілям, реалістичність ідеї (організаційна спроможність та наявність ресурсів для її реалізації) [39]. Ті програмні ідеї, які повністю задовольняють критерії відбору можуть бути включені до Цільової програми, тобто згодом сформулюють Програму соціально-економічного розвитку об'єднаної громади. Варто враховувати пропозиції учасників робочої групи, які, розуміючи як проблеми громади, так і особливості діяльності місцевої влади «з середини», можуть запропонувати оптимальні заходи і проекти подальшого розвитку своєї ОТГ.

Наступним кроком пропонуємо відповідальній особі, довести до відома мешканців сформовані програмні заходи шляхом опублікування у місцевих ЗМІ та на сайті громади.

Враховуючи, що кожен член громади має свій індивідуальний досвід життя в громаді, розуміємо, що він є носієм цінної інформації, аналіз якої дозволить зацікавленим особам визначити найбільш актуальні потреби місцевого соціуму й шляхи їхнього вирішення. В подальшому при розробці Програми соціально-економічного розвитку на наступні роки рекомендуємо проводити опитування місцевого населення стосовно очікуваного розвитку території. При чому, мешканці одного населеного пункту можуть мати думку зовсім відмінну від думки мешканців іншого поселення тієї ж ОТГ. Тому відповідальним особам варто моніторити стан справ у кожному населеному пункті своєї об'єднаної громади.

Основною роллю цифрових технологій у публічному управлінні є підвищення ефективності останнього за всіма основними показниками, зокрема, щодо: рівня довіри громадян до органів публічної влади; рівня відкритості та прозорості їхньої діяльності; ступеня залучення громадськості до прийняття публічно-владних рішень тощо [44]. Водночас, реформування

органів публічної влади має включати нові методи спілкування з людьми та ефективно реагувати на зміни в суспільстві.

3.2 Застосування аналітичних досліджень і формування сучасних підходів в процесі написання Програми СЕР, на прикладі Томашпільської ОТГ Вінницької області

Ще 5-8 років тому дослідники пропонували проводити опитування населення за допомогою прямого або опосередкованого/заочного інтерв'ювання (за допомогою телефону, пошти або газети).

Але технічний прогрес надає нам широкі можливості у спілкуванні. До того ж, в сучасних умовах, коли світ зіштовхнувся із небезпечним вірусом, коли існують рекомендації обмежити соціальні зв'язки, більша частина населення віддає перевагу спілкуванню через мережу Інтернет та соціальні мережі. В такому випадку, вважаємо доцільним в період карантинних заходів, та по їх скасуванню, у процесі збору думок місцевих жителів та роботодавців вдаватись до сучасних інструментів, наприклад, створення онлайн-анкет в Google-форми або на сайті SurveyMonkey.com та поширювати посилання на них у місцевих ЗМІ та у соціальних мережах. Спосіб збору громадської думки через Google-форми зручний, адже має легкий і зрозумілий інтерфейс при розробці анкет, досліднику в процесі опитування пропонується візуалізація отриманих результатів. До того ж онлайн-анкетування дозволяє опитати велику кількість людей із меншими затратами часу, а анонімність проведеного опитування підвищує об'єктивність отриманих результатів проведеного дослідження.

При організації опитування місцевого населення та підприємців, варто намагатись досягти репрезентативності даного емпіричного дослідження. В такому випадку необхідно визначитись із рівнем похибки та підрахувати необхідний обсяг вибірки (респондентів).

Максимальні допустимі похибки в опитуванні громадської думки часто становлять понад 2%, але менші ніж 5%. Однак це аж ніяк не є догмою. Можна

провести опитування з максимальною похибкою і 7%, і 10%, якщо така точність результату прийнятна [2].

Визначившись із допустимою похибкою, при відомій кількості мешканців громади можемо розрахувати кількість осіб, опитування яких забезпечить репрезентативність опитування, яке проводиться. Так, при відомій нам чисельності Томашпільської ОТГ можна розрахувати кількість респондентів, яких варто опитати (табл. 3.2.)

Таблиця 3.2 – Кількість респондентів, яких необхідно опитати при складанні програми соціально-економічного розвитку в Томашпільській ОТГ

Населення, осіб	Обсяг вибірки, при максимально допустимій похибці:			
	1,5%	2%	5%	7%
16764 (ОТГ до 25.10.20р.)	3513	2176	391	202
22307 (ОТГ з 25.10.20 р.)	3706	2248	393	202
7522 (смт.Томашпіль)	2794	1876	380	199

Як бачимо, щоб досягти незначної похибки, в Томашпільській об'єднаній громаді потрібно опитати щонайменше 3,7 тис. осіб, а в самому смт. Томашпіль – на одну тисячу людей більше і такі результати можна буде вважати репрезентативними.

Відповідно, у випадку опитування значно меншої кількості мешканців збільшиться похибка у результатах.

Оскільки в Томашпільській ОТГ раніше не проводились місцеве соціальне опитування, нами було здійснено опитування жителів Томашпільської селищної об'єднаної громади за допомогою анкетування на платформі Google-форми, яке мало на меті з'ясувати відношення місцевих жителів до сучасних проблем, які є актуальними для цілої країни. В опитуванні прийняли участь 63 жителі, тому його не можна вважати репрезентативним, однак на даному етапі ми не ставили за мету мінімізувати похибку так як це опитування швидше є розвідувальним.

Респондентам пропонувалось дати відповідь на кілька запитань, що стосуються життя і розвитку Томашпільської об'єднаної громади (Додаток А). У основній частині анкети було розміщено 5 запитань.

Перше запитання було напівзакритим: «Яка, на Вашу думку, проблема потребує найпершого вирішення в громаді?» і мало на меті визначити відношення населення до існуючих проблемних питань. До запитання пропонувалось сім відповідей і одне текстове поле, в якому можна було запропонувати свій варіант. При цьому, було прохання до респондентів обрати не більше трьох запитань. Також обрати кілька відповідей було запропоновано у третьому запитанні: «У яких із запропонованих заходах Ви погодились би приймати участь?». В такому разі сумарна кількість відсотків у таких відповідях перевищує 100.

Наступні запитання передбачали можливість обрати лише одну правильну відповідь і звучали наступним чином: «Чи готові Ви приймати активну участь у вирішенні обраної Вами проблеми?», «За яких умов Ви візьмете участь у обраних Вами заходах?»

Як видно з результатів опитування (рис. 3.1 та рис. 3.2), майже половина опитаних вважають, що в Томашпільській громаді варто здійснювати більше заходів, направлених на облаштування місць відпочинку та вирішити проблеми із утилізацією сміття. Примітно, що 30% респондентів готові взяти участь у заходах із прибирання зелених зон та прибирання на майданчиках для дітей, а вдома сортувати сміття готові 43% осіб.

Рисунок 3.1 – Рейтинг актуальних питань, які потребують вирішення

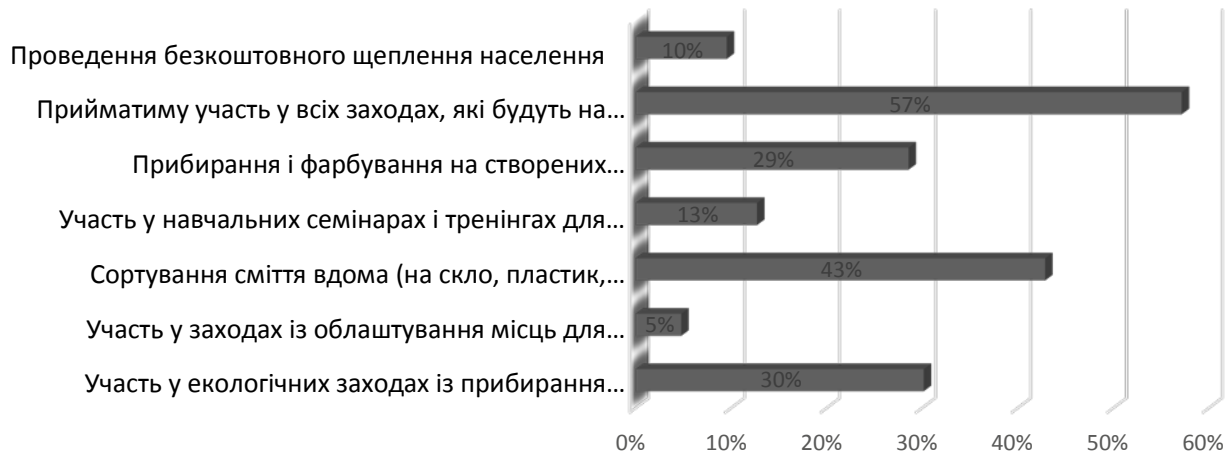
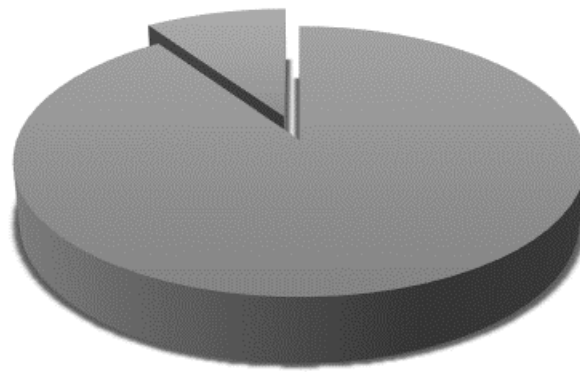

Рисунок 3.2. – Рівень готовності респондентів приймати участь у пропонованих заходах

Не менш чутливим є питання стосовно сприяння розвитку підприємництва та виробництва. 40% опитуваних розуміють необхідність розвитку даного напрямку, хоча готові приймати участь у навчальних семінарах і тренінгах 13% респондентів. Ймовірно, люди очікують від третіх осіб утворення нових підприємств, а отже і робочих місць, і додаткових надходжень у місцевий бюджет.

Важливими для опитаних томашпільчан є заходи у сфері охорони здоров'я (38%) та розширення мережі дошкільних закладів (25%). Менша популярність була у запитань про облаштування місць для паркування (16%), соціальна допомога вразливим верствам населення (14%).

Варто зазначити, що опитування показало відповідальність місцевого населення. Як видно з рис. 3.3, лише 10% респондентів переклали б турботи місцевого розвитку виключно на «плечі місцевої ради», а 90% опитуваних розуміють свою відповідальність і важливість їхньої участі у житті своєї громади. І жоден з опитуваних не очікує, що все влаштується з часом.

- так, прийматиму, 90 %
- ні, все повинна вирішувати місцева влада, 10%
- ні, з часом все стане "на свої місця"

Рисунок 3.3 – Результати відповідей на запитання чи готові респонденти приймати активну участь у вирішенні актуальних проблем

У опитуванні досліджувались умови, за яких респонденти готові прийняти участь у заходах, визначених у попередніх запитаннях. Отримані результати зображені на рис. 3.4.

Рисунок 3.4 – Умови, за яких мешканці приймуть активну участь у запропонованих заходах.

Приймати участь у всіх запропонованих в опитуванні заходах погоджуються 57% респондентів (рис. 3.2), при цьому 63% зазначають, що

прийматимуть участь за будь-яких умов, 33% - у разі, якщо на активні заходи прийдуть інші учасники (рис.3.4).

На стадії, коли було проаналізовано стан громади за попередній період, її слабкі і сильні сторони, визначено бачення, коротко- та/або довгострокові цілі та очікувані результати розвитку громади, варто визначити заходи і проекти для досягнення запланованих результатів.

Співставляючи думку мешканців та заходи, передбачені у Програмі соціально-економічного розвитку Томашпільської ОТГ на 2020 рік, ми бачимо, що місцева влада сприяє розвитку у сфері охорони здоров'я, усіма можливими силами підтримує стан місцевих доріг і має плани на їх покращення, у межах своїх повноважень та фінансових можливостей надає соціальну допомогу своїм мешканцям та запроваджує роботу нових соціальних закладів, результати роботи яких мешканці поки ще не відчують, у розвиток місцевого дитячого садку щороку вкладаються чималі кошти та вирішується питання збільшення кількості місць у ДНЗ.

Розвиток підприємництва передбачено у пріоритети 1.4. Програми, а заплановані заходи не передбачають витрат із бюджету, тому для розвитку цього напрямку не розроблялось окремої цільової програми. На нашу думку, селищна рада може сприяти розвитку місцевого підприємництва та виробництва, створивши комунальне підприємство Агенція місцевого розвитку (АМР), або розширивши функції існуючих КП. Така організація ціленаправлено працюватиме із потенційними підприємцями, надаватиме необхідні консультації такими спеціалістами, як бухгалтер, юрист та ін. На нашу думку, особливо актуальними є консультування стосовно відкриття підприємницької справи, допомога у пошуку ресурсів, аналіз попиту та пропозиції, створення кооперацій тощо. Робота такої організації не може бути запланована лише на один рік, заходи з реалізації такої цільової програми повинні мати середньо- або довгострокову перспективу, адже якісні результати такої діяльності можна буде аналізувати не менше, ніж за два-три роки. Діяльність його, окрім інших умов, буде можливою за вкладання в нього значних коштів, але й при вірних

управлінських рішеннях матиме значний позитивний економічний та соціальний вплив не лише на місцевому, а й загальнодержавному рівнях.

У Програмі є пріоритет 1.2 «Житлово-комунальне господарство, житлова політика та благоустрій ОТГ». У ній передбачені заходи із ремонту місцевих доріг, створення умов для відпочинку у скверах та парках, опрацювати питання поводження з відходами. Для реалізації намічених заходів, розроблена «Програма благоустрою, утримання та ремонту доріг, раціонального використання природніх ресурсів у 2020 році». Однак, у ній відсутні заходи, які б відповідали очікуванням місцевого населення (54% опитуваних) у сфері поводження з ТПВ.

Варто визнати, сьогодні великою проблемою для нашої країни, та і у цілому світі, визнається засмічення навколишнього середовища. Сміття зустрічається і у великих містах (на дорогах, місцях відпочинку та інших публічних осередках), і у маленьких населених пунктах (на пасовищах, полях, прибудинкових територіях тощо), і на віддалених територіях, куди зрідка потрапляють люди. Світом визнається актуальність питання управління відходами. У Європі у 2008 році була прийнята Директива ЄС про відходи. Україна, відповідно до угоди про асоціацію з ЄС, повинна впровадити передбачені Директивою правила управління відходами. Тому, на нашу думку, у проект програми соціально-економічного розвитку на наступні роки варто включити Програму поводження з відходами – це комплекс взаємно пов'язаних та узгоджених у часі заходів: організаційних, технологічних, технічних, ресурсозберігаючих, екологічних, санітарно-гігієнічних, фінансово-економічних, соціальних, інформаційних, освітньо-виховних та ін., спрямованих на розв'язання проблем у сфері поводження з ТПВ. Директивою ЄС передбачена така пріоритетність управління відходами: 1. Профілактика (запобігання утворенню відходів). 2. Підготовка до повторного використання. 3. Переробка. 4. Інший тип утилізації, наприклад, для відновлення енергії. 5. Видалення (захоронення на відведених ділянках).

Окрім опитування, часто зрозуміти настрої у громаді можна за допомогою контент-аналізу звернень жителів та старост відповідних населених пунктів. Також не менш важливим є включене спостереження, наприклад, коли стоїть завдання оцінити та покращити роботу муніципальних закладів (освіти, охорони здоров'я, комунальних закладів та ін.) – важливо дослідити реакцію населення на діяльність такого закладу.

Пропоновані пріоритети розвитку громади на наступні роки можуть мати відповідність Стратегії розвитку Вінницької області та Стратегії розвитку Томашпільської ОТГ.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Поняття розвитку територіальної громади пов'язане з низкою понять, що характеризують походження розвитку, його направленість, ресурсне забезпечення, напрями і методи забезпечення, результати та ін. В умовах посилення глобалізаційних процесів та екзогенних впливів важливим завданням кожної територіальної громади є збереження її соціальної структури та забезпечення сталого розвитку на інноваційних засадах. Проблема розвитку територіальних громад полягає у відсутності стратегічного бачення органами місцевого самоврядування напрямків соціального та економічного розвитку та їх зрозумілої концепції, яка закладається в основу програм соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Програма є інструментом змін, вибраним з декількох альтернативних варіантів як найбільш ефективний шлях досягнення намічених результатів, її успіх вимірюється ступенем виконання завдань. Наразі, ОТГ все частіше схильються до необхідності розробки подібних програм. Можна стверджувати, що ПСЕР спонукає місцеву владу аналізувати стан своєї громади, її населених пунктів та покликана виділити головні проблеми, дати відповідь кому і як діяти для її вирішення і де брати для цього ресурси.

Справедливо наголосити, що процес децентралізації триває порівняно не багато часу, тому об'єднані громади утворені 1-3 роки тому, або ж взагалі перебувають у процесі об'єднання. В цих реаліях, важко зрозуміти певні тенденції в структурі економіки громади, а аналіз досягнень громади не можна назвати досконалим. Тому, найближчими роками варто брати до уваги не лише отримані дані, а й орієнтуватись на запити місцевих мешканців, підприємців та на досвід більш успішних громад.

На нашу думку, для здійснення ефективного програмування економічного і соціального розвитку об'єднаної громади на сьогодні існують наступні перешкоди:

– недосконале законодавство, що не забезпечує достатньої автономії органів місцевого самоврядування для ефективного вирішення місцевих питань;

– невідповідність організаційно-фінансових можливостей органів місцевого самоврядування потребам розвитку територіальних громад;

– відсутність значних практичних навиків посадових осіб у питаннях стратегічного планування та програмування;

– невелика практика безпосередньої участі територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення.

Недосконалість заходів з написання та виконання місцевих програм соціально-економічного розвитку, спрямованих на вирішення найбільш актуальних та гострих проблем регіонального розвитку, створює прецеденти розробки неефективної політики, неефективного, а часом і нецільового використання бюджетних коштів.

Правильно розроблена й успішно реалізована програма економічного і соціального розвитку громади дозволяє підвищити рівень розвитку економіки і на цій основі забезпечити зростання рівня та поліпшення якості життя населення. Ідеальною є ситуація, коли в громаді розроблена та затверджена якісна, узгоджена із громадою програма соціально-економічного розвитку, що містить конкретні заходи, спрямована на реалізацію коротко- або довгострокових цілей з подальшим відображенням цих заходів у місцевому бюджеті. При всіх методичних рекомендаціях, відповідальній особі або групі, яка складає програму розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці, необхідно переконатися, що заходи програми, що розробляється, не дублюються у заходах інших програм розвитку.

У даній кваліфікаційній роботі було досліджено сучасні умови, в яких функціонують органи місцевого самоврядування, зібрано теоретичні погляди профільних науковців в частині розвитку територій, вивчено підходи та рекомендації щодо формування програм соціально-економічного розвитку в умовах об'єднання громад; проаналізовано стан досліджуваного підприємства,

на основі якого узагальнено знання про нормативні документи, що систематизують процесформування і впровадження місцевих програм розвитку. У заключній частині роботи проведено аналітичну роботу із визначення кількості респондентів з числа мешканців об'єднаної громади або окремого населеного пункту, яких варто опитати щоб отримати результати емпіричного дослідження, яке проводиться в межах написання програми соціально-економічного розвитку, вважались репрезентативними. В умовах відсутності будь-яких соціологічних досліджень на території досліджуваної ОТГ, автором було складено перелік актуальних запитань та проведено розвідувальне опитування місцевого населення із застосуванням сучасних телекомунікаційних засобів. Результати опитувань представлені у графічній формі та співставлені із існуючим станом справ в Томашпільській ОТГ. У підсумку, нами було надано практичні рекомендації стосовно подальших проектів місцевого розвитку, які можуть бути розроблені та впроваджені на місцевому рівні для досягнення очікуваних результатів.

Вважаємо, що при цьому не слід націлюватись на вирішення глобальних, всеохоплюючих проблем; необхідно обмежитись тією конкретною проблемою, яку можна вирішити у вказані терміни та за кошти, які можна залучити в процесі реалізації програми соціально-економічного розвитку. Застосування технологій проектного менеджменту в галузі місцевого самоврядування впливає на муніципальне управління цілком позитивно. Система місцевого самоврядування стає більш гнучкою, здатною реалізовувати проекти розвитку території у стислі терміни з найбільш оптимальним використанням наявних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк М. О., Передрій О. С. Основи економічної теорії : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 368 с. (Вища освіта ХХІ століття).
2. Алексєєв В. Б., Андрусь О. І., Вербіцька М. В., В І., Депутат В. І., Кривда О. В., Круш П. В., Овчаренко Л. В., Тульчинська С. О., Тульчинський Р. В., Федоренко І. П. Основи економічної теорії : навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Круша, В. І. Депутат, С.О. Тульчинської. Київ : Каравела, 2008. 448 с. (Вища освіта в Україні).
3. Андриющенко А. М., Бурляй А. П., Костюк В. С., Серєда Г. І., Пенькова О. Г., Кримковський Р. Б., Мудрак Р. П., Фицик Л. А., Костюк В. С. Економічна теорія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 520 с.
4. Базилевич В. Д., Попов В. М., Базилевич К. С., Гражевська Н. І. Економічна теорія: політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 7-е вид., стер. Київ : Знання-Прес, 2008. 719 с.
5. Беда К. В. Особливості функціонування та властивості соціально-економічної системи держави в умовах трансформації економіки. *Економіка & держава*. 2013. №9. С.80–81.
6. Біленко Т. І., Бодров В. Г., Волинцев В. В., Глаголева О. Б., Гримайло В. М., Кваснюк Б. Є., Красовська А. А., Купрій М. І., Лазня І. В., Мамічева Л. П., Павлова В. А., Плахотнюк О. Є., Прохоренко А. Г., Попова Н. В., Радіонова І. Ф., Ракочій Ж. В., Решетник Н. І. Політична економія : Навч. посіб. / За ред. Рибалкіна В.О., Бодрова В.Г. К : Академвидав, 2004. 672с. (Альма-матер).
7. Бобровська О. Ю., О В. А. Практично орієнтована парадигма державного управління в процесах соціально-економічного розвитку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/6.pdf.
8. Богдан І. В., Яра Т. Ю., Конвалєнко Д. В. Діагностика стану сектору загальнодержавного управління України. *Фінанси України*. 2016. № 4. С. 27–49.

9. Божидарнік Т., Абрамова І. Аналіз циклічності розвитку соціально-економічної системи як напрям попередження виникнення кризи. *Економіст*. 2014. №7. С.53–55.
10. Войнаренко М., Гончар О. Трансформація соціально-економічних систем за умов інтеграційних перетворень. *Журнал європейської економіки*. 2018. № 2. С. 225–241.
11. Геєць В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки. *Економіка України*. 2012. №11. С.4–22.
12. Геєць В. М. Соціально значущі форми взаємодії населення України та країн ЄС і роль інститутів соціалізації. *Економіка і прогнозування*. 2012. №1. С.20–36.
13. Головніна О. Г. Основи соціальної економіки : підручник. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 648 с.
14. Гуляк Р. Е. Економічна сутність та структурні особливості економічного потенціалу соціально-економічних систем. *Регіональна економіка*. 2011. №2. С.164–171.
15. Гута С. С. Структурно-функціональна модель системи державного управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/102.pdf.
16. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Знання-Прес, 2004. 615 с. (Вища освіта XXI століття).
17. Загурська-Антонюк В. Ф. Національна безпека та система державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 5. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/59.pdf.
18. Іваненко О. Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка, фінанси, право*. 2013. №8. С.7–10.

19. Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. Соціально-екологічні імперативи економічного розвитку сільських територій. *Економіка України*. 2019. № 9-10. С. 68–78.
20. Кирилович А. Роль молоді в процесі соціально-економічної трансформації України. *Вісник студентського наукового товариства "Ватра" Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету* : за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих", 25 квітня 2013 року. Вінниця, 2013. Вип. 15. С.403–406.
21. Кичак Т. Роль молоді в соціально-економічному розвитку України: правовий аспект. *Вісник студентського наукового товариства "Ватра" Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету* : за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих", 25 квітня 2013 року. Вінниця, 2013. Вип. 15. С.406–409.
22. Клепанчук О. Ю. Внутрішній ринок як соціально-економічна система: суть та структура. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. С. 71–76. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-20-1/27-stati-20/2592-klepanchuk-o-yu>.
23. Климко Г. Н., Нестеренко В. П., Каніщенко Л. О., інші Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник / за ред. Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища школа, Знання, 1997. 743 с. : іл.
24. Коваленко О. П. Створення умов для самоорганізації соціально-економічних систем України в умовах децентралізації. *Наука та інновації*. 2015. № 5. С. 83–86.
25. Кокотун Т. Нове у реформуванні державного управління. *Фінансовий контроль*. 2019. № 7. С. 14–17.

26. Коноплястий Є. В. Природна та соціально-економічна системи України. *Економіка & держава*. 2013. №9. С.46–49.
27. Крисоватий А. Податкова політика у реформуванні соціально-економічної системи України. *Економіка України*. 2010. №9. С.41–50.
28. Куценко Р. В. До проблеми найбільш ефективної форми державного правління в сучасних умовах України. *Правові системи*. 2018. № 3. С. 59–68. URL: http://legalsystems.net.ua/?page_id=447.
29. Максименко В., Криниця М. Державні цільові програми - інструмент системи державного управління. Реалії сьогодення. *Фінансовий контроль*. 2014. №7. С. 22–28.
30. Мандибура В. О. Політико-економічні аспекти сучасного соціально-класового структурування населення України. *Економічна теорія*. 2010. №2. С.16–30.
31. Матвієнко Р. О. Обґрунтування вибору економічної стратегії територіальної соціально-економічної системи. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №4. С.167–170.
32. Мочерний С. В. Політична економія : навч. посіб. К : Знання-Прес, 2002. 687с. (Вища освіта ХХІ століття).
33. Мочерний С. В., Фомішина В. М., Тищенко О. І. Економічна теорія для менеджерів : Навч.посіб. Херсон : Олді-плюс, 2006. 625с.
34. Нечипуренко А. В. Теоретичні основи державного управління регіональним розвитком. *Економіка & держава*. 2016. № 2. С. 101–104.
35. Николаєва В. І. Пріоритетні напрями оптимізації механізмів державного управління системою соціальної роботи в умовах транзитивного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток* : Наукове фахове видання / Головний редактор: Кобець А. С. 2020. № 8. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2020/57.pdf.
36. Оганян Г. А., Паламарчук В. О., Румянцев А. П. Політична економія : Навч. посіб. / За ред. Оганяна Г.А. К : МАУП, 2003. 520с. : іл.

37. Основи економічної теорії : опорний конспект лекцій / авт.: В. Д. Лагутін, В. М. Попов, О. І. Черепніна, Н. В. Попова. Київ : КНТЕУ, 2011. 117 с.
38. Основи економічної теорії : опорний конспект лекцій / уклад.: В.Д. Лагутін, В.М. Попов, О.І. Черепніна та ін. Київ : КНТЕУ, 2008. 116с.
39. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник / відп. ред. Г. Н. Климко. 5-те вид., випр. Київ : Знання-Прес, 2004. 615 с. (Вища освіта XXI ст.).
40. Подлесна В. Соціально-економічні цикли в умовах цифрової економіки. *Економічна теорія*. 2019. № 2. С. 29–43.
41. Політична економія : навч. посіб. / За ред. Кривенка К.Т. К : КНЕУ, 2001. 508с.
42. Політична економія : опорний конспект лекцій / авт.: В. Д. Лагутін, В. М. Попов, Н. В. Попова, Т. А. Щербакова. Київ : КНТЕУ, 2012. 162 с.
43. Раєвнева О. В. Нові підходи до управління розвитком соціально-економічних систем підприємств. *Проблеми науки*. 2006. №1. С.26–30.
44. Родченко І. Ю. Пріоритетні напрями вдосконалення системи державного управління: науково-практичні рекомендація в контексті реформи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/32.pdf.
45. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 312 с.
46. Семененко В. М., Коваленко Д. І., Бугас В. В., Семененко О. В. Економічна теорія: Політекономія : навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Семененка та Д. І. Коваленка. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
47. Сисоєва І. М., Балазюк О. Ю., Погріщук О. Б. Сутність соціального аудиту, його параметри та методи. *Економіка та держава*. 2019. №11. С. 46–49. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2019/11.pdf.
48. Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. Л.Г. Мельника. Сумы : Университетская книга, 2005. 430с.

49. Судомир С. М. Розвиток соціально-економічних систем конкурентоспроможного спрямування. *Економічний часопис - XXI*. 2013. №9-10. С.57–60.
50. Сундук А. Вплив світогосподарських процесів на розвиток соціально-економічної системи. *Вісник КНТЕУ*. 2011. №3. С.25–30.
51. Терехова О., Сало Я. Середній клас у сучасному соціально-економічному реформуванні в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2017. № 3. С. 20–27.
52. Телетов О. С., Титаренко Ю. В., Шевченко О. Ю. Загальна концепція та інструменти політичного маркетингу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 2. С. 49–63.
53. Тихомиров Д. Співвідношення категорій державної діяльності, державного управління та державної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 201–207.
54. Управління сталим розвитком : підручник / [В. П. Бех, Ю. В. Бех, М. В. Туленков, А. А. Кравченко, Л. М. Макаренко, О. Г. Рябека, Н. В. Крохмаль, В. В. Чепак, Я. О. Чепуренко] : за заг. ред. В. П. Бега, М. В. Туленкова. Київ : Каравела, 2018. 538 с.
55. Фоміна М. В. Особливості розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2010. №1. С.69–73.
56. Фурман Т. Ю. Вивчення сезонних коливань показників соціально-економічних явищ та процесів. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю* : збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 24 березня 2016 р. Вінниця, 2016. С. 25–29.
57. Халіна В. Ю., Бугай В. С. Механізм адаптивного розвитку соціально-економічних систем на засадах сестейновості. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/69.pdf.
58. Швобель В., Морозов О. Щодо комплексифікації моделей соціально-економічних систем. *Економіст*. 2020. № 4. С. 15–31.

